

گوئمہدا شیخ علیٰ فکاری ل بازیری زانو

(فکولینه کا شوینواری ، میدانی)

/ پ. ه. د. عبد الله خورشید قادر

/ کوفان احسان یاسین

٦٩ ههـ فـهـ كـوـلـيـنـهـ لـسـمـرـ وـيـنـهـيـنـ هـهـيـثـاـ دـهـسـتـكـرـدـ وـ فـرـوـكـيـنـ بـهـ فـرـوـكـهـوـانـ (Drone) هـاتـيـهـ ئـنـجـامـدانـ ،ـ

دـيـ بـ دـهـسـتـيـيـكـهـكـنـ وـ جـارـ مـزـارـيـنـ سـهـرـپـشـكـ چـينـهـ دـيـ نـافـ قـهـ كـوـلـيـنـيـ دـاـ،ـ يـاـ ئـيـكـنـ جـوـگـارـافـيـ وـ پـاشـيـ مـيـژـوـوـيـاـ جـهـيـ،ـ ئـهـوـزـيـ بـ كـارـئـيـنـانـاـ شـكـلـيـنـ هـيـقـيـنـ دـهـسـتـكـارـ وـ شـكـلـيـنـ فـرـوـكـاـ بـنـ فـرـوـكـهـفـانـ (Drone)،ـ دـيـسانـ دـيـ زـنـجـيـرـاـ پـيـشـكـهـتـنـاـ قـىـ جـهـيـ مـيـژـوـوـيـ هـهـلـكـيـشـيـنـ،ـ ئـهـواـ كـوـ دـبـيـزـنـ (Typology).ـ زـيـدـهـبـارـيـ كـوـ دـيـ بـهـحـسـيـ وـانـ كـهـسـاـ كـهـيـنـ ئـهـقـيـنـ دـنـافـ گـوـمـبـهـدـيـ دـاـ هـاتـيـنـهـ ھـشـارتـنـ،ـ سـمـرـ قـىـ چـهـنـدـيـ رـاـ دـنـافـ ڈـيـدـيـرـيـنـ مـيـژـوـوـيـ دـاـ نـهـروـهـنـيـهـكـ لـسـمـرـ بـنـيـاتـنـ شـيـخـ عـهـلـيـ هـهـيـ،ـ ئـهـرـيـ ئـهـوـيـ شـيـخـ عـهـلـيـ يـهـ كـوـ بـ كـهـسـنـ ئـيـكـنـ بـنـ سـوـفيـگـهـرـيـنـ لـ كـورـدـسـتـانـ دـهـيـتـهـ هـزـمـارـتـنـ يـاـنـ ڙـيـ ئـهـوـيـ لـ گـونـدـيـ دـيـرـهـشـيـ هـاتـيـهـ ھـشـارتـنـ،ـ كـوـ ٧ـ كـمـ يـاـ ڙـهـخـنـ رـوـڙـهـلـاـتـنـ ئـامـيـدـيـنـ دـويـرـهـ (١).ـ ئـهـرـيـ ئـهـقـنـ لـ دـمـقـهـرـاـ ئـامـيـدـيـنـ مـهـرـقـهـدـيـ شـيـخـ عـهـلـيـنـ هـكـاريـهـ كـوـ بـ (شـيـخـوـئـيـسـلامـ)ـ يـنـ بـهـرـنـيـاسـهـ.ـ دـنـافـرـوـكـاـ قـىـ قـهـ كـوـلـيـنـيـ دـاـ دـيـ بـهـرـسـقاـ قـىـ پـرـسـيـارـيـ دـيـنـ.

دـ نـاـبـرـاـ دـويـنـ دـيـ سـالـوـخـهـكـاـ هـويـرـ بـ گـوـمـبـهـدـيـ كـهـيـنـ،ـ زـيـدـهـبـارـيـ پـالـانـ وـ پـيـشـانـ وـ مـادـدـيـنـ ئـاقـاـكـرـنـيـ يـيـنـ هـاتـيـنـهـ بـكـارـئـيـنـانـ وـ تـيـكـهـهـشـتـتـاـ قـوـنـاغـيـنـ نـوـيـزـنـكـرـنـاـ قـىـ ئـاقـاهـيـ وـ گـوـهـرـيـنـيـنـ دـ چـاخـيـنـ مـيـژـوـوـيـ دـاـ بـسـهـرـ قـىـ ئـاقـاهـيـ دـاـ هـاتـيـنـ دـنـافـ قـىـ ئـاقـاهـيـ دـاـ گـوـمـهـكـاـ گـوـرـاـ يـيـنـ هـهـيـنـ،ـ دـيـ سـالـوـخـهـتاـ وـانـ كـهـيـنـ وـ پـاشـيـ دـيـ شـرـوـقـهـكـهـيـنـ،ـ ڙـ وـانـ ڙـيـ نـهـخـشـ وـ ئـيـگـارـيـنـ لـسـمـرـ ئـيـكـ ڙـ گـوـرـيـنـ وـيـ هـهـيـنـ.

لـدوـيـماـهـيـنـ ڙـيـ دـيـ بـ رـهـنـگـهـكـنـ هـويـرـ قـىـ گـوـمـبـهـدـيـ دـ گـهـلـ گـوـمـبـهـدـيـنـ دـيـ يـيـنـ دـهـقـهـرـيـ هـهـفـهـرـيـ كـهـيـنـ،ـ ڙـ وـانـ ڙـيـ گـوـمـبـهـداـ ئـالـيـخـانـ بـهـگـنـ دـنـافـ گـوـرـسـتـانـاـ زـاخـوـيـ يـاـ كـهـقـنـداـ وـ گـوـمـبـهـدـيـنـ هـرـ ئـيـكـ ڙـ بـامـهـنـيـ وـ ئـامـيـدـيـنـ.ـ دـيـ مـادـدـيـنـ ئـاقـاـكـرـنـ وـ رـهـنـگـنـ ئـاقـاهـيـ وـ نـهـخـشـ وـ مـوـقـهـرـنـهـ وـ رـهـنـگـنـ پـهـنـجـهـرـكـ وـ دـهـرـگـهـهاـ هـهـفـهـرـكـهـيـنـ دـ رـيـكـاـ قـىـ قـهـ كـوـلـيـنـيـ دـادـيـ بـزاـقـيـ كـهـيـنـ مـيـژـوـوـيـاـ قـىـ گـوـمـبـهـدـيـ دـيـارـ كـهـيـنـ.

دـهـسـتـيـكـ وـ چـارـچـوـوـقـهـ گـوـلـيـنـيـ :

زاـخـوـ ئـيـكـ ڙـ باـزـيـرـيـنـ دـيـرـوـكـيـ يـيـنـ گـرـنـگـهـ،ـ گـهـلـهـكـ جـهـيـنـ شـوـيـنـوارـيـ يـيـنـ لـيـ هـهـيـنـ كـوـ نـوـكـهـ دـهـيـنـهـ دـيـنـ،ـ باـزـيـرـ بـ رـهـنـگـيـنـياـ شـوـيـنـوارـ وـ رـموـشـهـنـيـرـيـاـ خـوـيـ يـاـ بـهـرـنـيـاسـهـ.ـ جـهـيـنـ مـيـژـوـوـيـ يـيـنـ چـاخـيـنـ جـوـداـ قـىـ باـزـيـرـيـ دـخـمـلـيـنـ،ـ شـوـيـنـوارـيـنـ وـيـ يـيـنـ ڙـ هـهـمـيـاـ بـهـرـنـيـاستـرـ ئـقـهـ پـراـ زـاخـوـيـهـ (پـراـ دـلـلـالـ)،ـ زـيـدـهـبـارـيـ ڪـاـفـلـيـنـ كـيـسـتـهـ يـيـنـ مـيـژـوـوـيـ وـ گـهـلـهـاـ نـافـخـوـ (قـشـلـهـ)ـ وـ مـزـگـهـقـتـيـنـ مـوـسـلـمـانـانـ وـ ڪـهـنـيـسـيـنـ مـهـسـيـحـيـانـ وـ ڪـنـيـشـتـيـنـ جـوهـيـاـ وـ باـزارـيـ وـيـ يـيـنـ گـهـفـنـ.ـ گـهـلـهـكـ گـهـرـوـكـ وـ رـوـڙـهـهـلـاـتـنـاسـاـ سـمـرـدـدـاـنـاـ وـيـ يـاـ ڪـرـيـ،ـ ڙـ وـانـ ڙـيـ خـانـماـ گـرـوـتـيـدـ بـيلـ (Gertrude Bell)،ـ ئـهـواـ سـائـيـتـ ١٩٠٩ـ ١٩١٠ـ هـاتـيـهـ قـىـ باـزـيـرـيـ،ـ گـهـلـهـكـ وـيـنـ بـوـ جـهـيـنـ مـيـژـوـوـيـ يـيـنـ قـىـ باـزـيـرـيـ گـرـتـيـنـهـ،ـ كـوـ شـكـلـيـنـ ڙـ هـهـمـيـاـ چـيـترـ وـ باـشتـرـنـ كـوـ ڙـ گـهـفـنـ بـوـ ڙـ باـزـيـرـيـ هـاتـيـنـهـ گـرـتنـ.

هـهـرـ چـهـنـدـهـ گـهـرـوـكـ وـ گـهـكـولـهـرـاـ پـويـتـهـ بـ جـهـيـنـ دـيـارـيـنـ قـىـ باـزـيـرـيـ دـايـنهـ،ـ بـهـلـنـ بـهـحـسـيـ جـهـيـنـ دـيـ نـهـكـريـهـ،ـ ڙـ وـانـ ڙـيـ مـهـرـقـهـدـ وـ گـوـرـيـنـ مـيـژـوـوـيـ،ـ وـهـكـيـ مـهـرـقـهـدـيـ ئـالـيـخـانـ بـهـگـيـ وـ مـهـرـقـهـدـيـ شـيـخـ عـهـلـيـنـ هـهـكـارـيـ دـ قـىـ قـهـ كـوـلـيـنـيـ دـاـ وـ بـرـهـنـگـهـكـنـ بـهـرـفـرـهـ وـ هوـيـرـ دـيـ خـوـ بـهـرـدـيـنـهـ دـنـافـ ئـيـكـ ڙـ جـهـيـنـ دـيـنـيـ وـ جـفـاـكـيـ وـ مـيـژـوـوـيـ دـاـ،ـ ڙـهـوـ ڙـيـ گـوـمـبـهـدـاـ شـيـخـ عـهـلـيـنـ هـهـكـارـيـ يـهـ كـوـ قـهـكـولـهـرـاـ بـهـرـيـ نـوـكـهـ پـويـتـهـ پـيـنـ نـهـ دـابـوـوـ.ـ دـيـ بـزاـقـيـ كـهـيـنـ وـ بـهـارـيـكـارـيـاـ تـهـكـنـيـكـيـنـ نـوـيـ هـهـمـيـ هـويـرـكـيـنـ قـىـ گـوـمـبـهـداـ مـيـژـوـوـيـ بـوـ جـارـاـ ئـيـكـنـ گـهـكـولـيـنـ وـ دـيـارـكـهـيـنـ.

ئـهـفـ گـوـمـبـهـداـ ئـهـمـ بـهـحـسـ لـنـ دـكـهـيـنـ بـ رـهـنـگـهـكـنـ نـهـ زـانـسـتـيـ يـاـ هـاتـيـهـ نـوـيـزـنـكـرـنـ،ـ گـهـلـهـكـ ڙـ خـولـكـنـ وـيـ يـيـنـ شـوـيـنـوارـيـ يـيـنـ بـهـرـمـبـوـوـيـ،ـ لـ دـمـمـيـ نـوـيـزـنـكـرـنـ دـاـ گـهـلـهـكـ مـادـدـيـنـ نـوـيـ يـيـنـ هـاتـيـنـهـ بـكـارـئـيـنـانـ،ـ ڙـ وـانـ ڙـيـ چـيـمـهـنـتوـ وـ بـوـيـاغـيـنـ نـوـيـ،ـ بـ قـىـ دـهـسـتـوـدـارـيـ ڙـيـ روـيـ وـيـ يـيـنـ ڙـ دـمـرـقـهـ يـيـنـ هـهـشـفـتـيـ (تـشـوـيهـ)،ـ ڙـ نـاـفـداـ ڙـيـ گـهـلـهـكـ نـهـخـشـ وـ نـقـيـسـيـنـيـنـ وـيـ ئـهـقـرـوـكـهـ نـهـمـاـيـنـهـ.

دەرگەھەن مىزۇویي :

زاخۇ ئىك ڙ بازىپەن كورستانى يە كو دېرۋەكەكا برسقى يَا هەى، دېرۋەكا وى گەلەك يَا كەقنى، ئەم ڇىدەتىن مە لېر دەست ھەين ديار دەكەن كول سەروھختى يۇنانيا بازىپەكىن ئاۋەدان بwoo، سەركىش و دېرۋەكەنان يۇنانى زەينەفونى وەختى د گەل لەشكەرى ئەگرەكىان پاشقەھاتى د ئەردى وى را ل سالا ٤٠١ بىز دەرياس ببwoo^(٢). بەلن نشيسيقانى ئارامى مار يوخەنا بۇ ئەزىخا خۆيى كورى درىاهوين كورى نۇوھى دزقپىنەت، كو ئەمەللىكىن زاخۇ بwoo^(٣). روپىارى خابوور تىپا دەرياس دېيت ل دەرگەھەن وى دېيتە دو باسک و تۈرىماھىت ئى زاخۇ يَا كەھىن بەزىپەكىن بچوپىك وەكى گۈزىرتايە. گەھشتەن بۇ فەن گۈزىرتىن بىرەك كەپرەك بەرى بwoo، كو دەكەفيتە لايىن ئىرىپى بازىپەر^(٤). بەلن د (شەرەفتانىم) دا بەحسى زاخۇ دەكتە كو بازىپەكە سەر ب ميرگەھا بەھەدىنانقە، هەر ڙاچاخ مير حەسەن بەگى^(٥)، بەرى فەن مىزۇویي سەر ب ميرگەھا سەندىان ۋەببwoo، كو ۋ عەشىرەتا سەندى و سلىقانەيا نوكە پىكىدەتات^(٦).

بەلن خودانىن كەتىبا (عەرەب و كورد و تورك) مىجەر ئادمونىس سالۇخا زاخۇ دەكتە: من حەز سەقا و باين وى كەر، هەزمارا خەلکىن وى ٤٠٠ كەسن، نىشكەن ڙ وان جوهىنە، چارىكەك بىرمانن و چارىكەك ئى مەسىحىنە^(٧)، پشقا كەقنا بازىپە دەكەفيتە سەر گۈزىرتەكىن و (١٤٥٠ م) لىسەر ئاستىن بەحرى يَا بلندە ئەقەزى ل رەخىن رۆزھەلاتن خابىرى.

ل سەروھختىن ميرگەھا بەھەدىانا بازىپە زاخۇ ئىك ڙ بازىپەت وى يىن گرنگ بwoo، بازىپ پېشىكەت و بەختىن وى ئەم بwoo كو گەلەك قومىن ھەببۇن. ل دەستپىتكا چەرخن (١٦) مشەختى مير حەسەن بەگى راكىشا ناف ميرگەھا خۇ و دا براين خۇ قاسم بەگىن. ھەڤپىكى لىسەر دەستھەلاتن دنابەمرا كورىت سۇلتان حسىنەن وەلى دا چىببۇ، قوباد بەگى ل دويىف ھەلبازارتىن خەلکىن وى سالا ١٩٨٤ م ١٥٧٦ ازا حەكمى وى وەركەرت، بەلن دا كو براين وى بەيرام بەگى رازى كەن ئىينا سنجەقا حسن كېقىن دايىن زىدمبارى حەكمەتا زاخۇ، ئەمەن حەكم لى دىكىر ھەتا پشىدارى ھەمەكەن كەلەشكەرى بwoo كو بەر ب كۈرجەستانى قە دچوو، ئىينا ھاتە دادگەھەكىن و لەنیزىك سالا ١٥٨٦ م ١٩٩٤ هاتە سىدارەدان^(٨).

٦٦ بازىپە زاخۇ ب ئەقى چەندى بتنى

نەراوستا ژىرکو يَا نىزىكى ميرگەھا
بوتان و ھەكارى بwoo ئەم دەقەرەك
بىرۇبىكىش بwoo دنابەمرا ھەردو لايىن

كورستانى دا ٦٦

ڙ بەرکو زاخۇ ڙ پايتەختى ميرگەھا بەھەدىنا ئامىدىن يَا دویر بwoo، ھەندهكىن چەندىن مالباتا دەستھەلاتن وەكى جەھەكىن پاشتەپىبۇونى سەر دەستھەلاتا ميرى ئامىدىن بىكاردىنا، لسا ١١٦٠ م ١٧٨٦ ازا بەيرام بەگى كورى سۇلتان بەدرەدىنى زاخۇ دورپىچ دا، ئىينا حاكمىن وى يەحىا بەگى داخازا پاشتەقانى كا لەشكەرى ڙ ميرى بەھەدىنا بەھرام پاشاي كر. بەھرام پاشاي ڙى ھېزەكە لەشكەرى ب سەركىشيا كورى خۇ ئىسماعىل بەگى هنارت، شەپ دنابەمرا واندا ل گۇندى (ملکى) ل رەخىن رۆزھەلاتن زاخۇ چىببۇ، شەپەكىن دزوار دنابەمرا ھەردو لايىدا چىببۇ، ئەم شەپ ب دويماھى هات و ھېزىت بەھەدىنيا شەكتەن. دەمىن دەنگوبەھسەن فەن شەكتەن گەھشتىيە بەھرام پاشاي، ئەمۇ بخۇ ھېزەكە لەشكەرى بەر ب مەيداندا شەپى قە بر، بەلن دوزەمنىن خۇ نەدىتىن، چونكى بەيرام بەگى دىت كو خۇ ۋەكىشان باشتەرە و بەر ب ميرگەھا بوتان (جزىرى) قە جوو^(٩).

بازىپە زاخۇ ب ئەقى چەندى بتنى نەراوستا، ژىرکو يَا نىزىكى ميرگەھا بوتان و ھەكارى بwoo، ئەم دەقەرەك بىرۇبىكىش بwoo دنابەمرا ھەردو لايىن كورستانى دا، دناف بىرداڭىدا خۇ دا شۇينوارىن گەلەك چاخىن مىزۇوی يىن ھەلگرتىن. لسا ١٢٠١ م ١٧٨٦ ازا چار ڙ برايىن ئىسماعىل پاشاي لىسەر پاشتەپى بۇون، ئەم ڙى تەپفور بەگ و لوتۇولۇ بەگ و حاجى بەگ و حەسەن بەگ، بەر ب زاخۇقە چوون و گەلەك ڙ عەشىرەتا پاشتەقانىا وان كر، ڙ وان ڙى عەشىرەتىن ئىزدىا ب سەركىشيا چولى بەگى^(١٠)، بەر دەنگەكىن ب ساناهى دەستىن خۇ دانان سەر بازىپە. ئىسماعىل پاشاي ڙى نەچار بwoo ھەمەكە لەشكەرى ب سەركىشيا براين خۇ ئاپىخان بەگى بەھىرتىن، ئەقە شىا سەركەتىن لىسەر پاشتەپىبۇوا بىنەتىن، لسا ١٢٠٥ م ١٧٩٠ ازا چارىم ئىسماعىل پاشاي براين خۇ ئاپىخان بەگى كورى بەھرام پاشاي كەر حاكمى زاخۇ، ئەمۇ ل وېرى ما ھەتا لشۇينا وى فەتھ بەگ ھاتىيە دانان كو ڙناف مالباتا ميرگەھەن نەببۇ. پاشى ئىسماعىل پاشاي لسا ١٢١٣ م ١٧٩١ ازا م، بەرى ھينگى دىگەل كورى براين خۇ قوباد بەگى پىكەتاتبۇ و كېرىبۇ والىي زاخۇ، پاشى لسا ١٢١٥ م ١٨٠٠ ازا مير عادل بەگ بwoo والىي وى و ھەتا سالا ١٢٢٣ م ١٨٠٨ ازا لوپىرى ما، پاشى جارەكە دى قوباد پاشا ۋەگەپەرىيى قە^(١١).

ئەقا ل خارى ئىلىستەكە بناقۇت وان مير و واليا يېن حكم ل زادۇ
كىرى لىسىرۇوختىن ميرگەھا بەھدىنا (١٣) ئەۋۇزى : -

زايىنى	مير	زايىنى	مير
1712	زوبىر بەڭ	1538	ئىبراھىم بەگىن بوختى
1761-1740	بەهاء الدین بەڭ	1560	خان احمد بىك
٩-1747	يحيى بەڭ	1563	قوباد بەڭ كورى سولتان حسین
1786	بايرام كورى زىبر	1573	بەھرام بەڭ كورى سولتان حسین
1786	تەيفور و بىرايىن وى	1576	سەيدخان بەڭ كورى قوباد بەڭ
1798-1790	على خان	1577	عبدالباقى
1798	فتاح بەڭ	1577	سەيدخان بەڭ
1800-1798	قوباد بەڭ	1514	بەھرام بەڭ كورى سولتان حسین
1808-1800	عادل پاشا	1585	سید خان كورى قوباد بەڭ
1825-1808	قوباد پاشا	1586	يۈوسف بەگىن سندي
1809	محمد سعيد بەڭ	1616	مۆصطفى فا بەڭ
1813	محمد تىيار بەڭ كورى ئىسماعىل پاشايى	1639	يۈوسف بەگىن زېيارى
		1565	قوباد كورى برايم پىرخان بەڭ
		دەستىپەكى سەدى 18	ژىبىر خان كورى سەعىد بەڭ
		1712	سعىد خان

گورستانان راخو :

أ / گرنگیا میزرووی :

دەقىن بىرها تنا ئەفىن لىمر كىلىيەن گورستان دەھىنە نقىسىن، دېنە دوكومىتىن درست كۆن خودانىن وان و مىزروويا مىندا وان لىمر دەھىنە نقىسىن، نەيا بەر ئاقله كۆشاشىيەك د ناف وان پىزانىنن گرنگ دا هەبىت، كۆ بۇ چاخ و مىندا خودانىن وى بىزقىرىت، گەلەك جاران كىلى بخۇ بۇ مە دىيار دكەت مىزروويا مىندا وى، بەلنى زىلدەرىن نوى گومانى لىمر قىن چەندى دكەن يان ئى فەگۈرانىن مىزرووی ژ كىيماسىيەكىن يان شاشىيەكىن راستقە دكەن^(١٣) ژ فيرى ئى گرنگىا مىزروويا قان كىلىيەن گوران ل زاخو و نەخاسمه ل گۆمبەدا شىخ عەلبىن ھەكارى دىاردېتىن.

ب / گرنگىا شوينوارى :

د ناف قىن گورستان دا كۆمەكا كىلىيا يىن ھەين كۆ بۇ چاخىن مىزرووی يىن جودا دزقىرنەفە، ئەفە ئى دېنە ميناکەكىن باش بۇ فەكولىنا نقىسىن (خەتنى) ل كوردىستانى د وان سەرەودختىن مىزرووی دا، ئەف ميناکە ژى ل ئاستەكى بلندىن كۆ ھونەرى خەتنى يىن زاخو د وى سەرەودختى دا دىاردەكەن^(١٤). ھونەرمەندى زاخو وى وەختى كىلى يىن ژىھەرى زىقى و كلسى چىكىرىن، بەلنى قان كىلىيا ج قەبارىن بەجە بۇ قان كىلىيا نىن، هەندەك ژ وان پىرى متەكى د بلندىن و هەندەك ژى كىمىتى، يَا جەن پويىتەپىيەكىرنى ئەھو كۆ مەزنى و بچىكىيا كىلىي ج گەيدان ب گرنگىا كەسىن مريشە نىنە.

ھونەرمەندى زاخو يىن لىمر روپى ئىكىن يىن كىلىيەن ھەقۇكەكا نقىسى كۆ خودانى گۈپى بىن مىزرووين يىن چۈپىه مالا خۇ يَا دويماهىن، دېيت مىزروو ب نقىسىن يان ھىزماز بەيىتە نقىسىن، د ھەردو جاران دا بىتنى سالا مىننى دەيتە نقىسىن و رۆز و ھەييف ناهىتە نقىسىن، د گەل دىاركىرنا ژىن وى.

دەقىن بىرها تنا ئەفىن لىمر كىلىيەن گورستان دەھىنە نقىسىن، دېنە دوكومىتىن درست كۆن خودانىن وان و مىزروويا مىندا وان لىمر دەھىنە نقىسىن، نەيا بەر ئاقله كۆشاشىيەك د ناف وان پىزانىنن گرنگ دا هەبىت، كۆ بۇ چاخ و مىندا خودانىن وى بىزقىرىت، گەلەك جاران كىلى بخۇ بۇ مە دىيار دكەت

نقىسىن لىمر قان كىلىيا ب خەتنى تىكەمەل ژ (خط الثالث المحقق والنسخ) يىن دەھاتىنە نقىسىن، ژىمرىكۇ جەننىقىسىن لىمر كىلىي يىن بەرتەنگە، باشقىسىن زاخوئى ژى باھرا پىر جارا خەتنى (الثالث) يىن بكارىيىن، كۆ ئەفروزكە دېيىزىن خەتنى (الثالث) يىن تىكەمەل، ئەف خەتنە دناف ئىكرا و سەرىت دەھىتە نقىسىن، ج جەيىن قالا بۇ پەيغەمكىن يان حەرفەكى ناھىلىتىن، باشقىسىن هەندەك جارا يىن نەچارە حەرفەكى بۇ دو پەيغا بكارىيىت، لىمر قىن چەندى ژى را هەندەك نەخشىن بچويك بۇ پەركىرنا قالاھىيا بكارىيىتىن، دا كۆ بېشىت پىر ھەقىسەنگىن دەقىن نقىسى دا راگرىتىن، دىساقە دا بېشىت مەزاھىيەن بەدەتە كارى خۇ كۆ باشقىسى ب قەلەمنى (الثالث) كىران ئەف كارى كرى، كۆ ۋى قەلەمى د نىشاندانى دا رېزەكە ھەى، بىنگەھىن وى لىمر حەفت خالا د راوستىتىن، بەلنى (الثالث) نازك ژ يىن دى هويرىتە، بىنگەھىن وى لىمر پېنج خالا د راوستىتىن^(١٥).

يا پىر ب خەتنى نەسخەتايە نقىسىن قورئانا پېرۇزە - پشتى خەتنى كوفى - خەتنى نەسخى توخمەكى گرنگى نەخشى يە لىمر ئەنتىكىن كانزايسى دارى و گىچىن ژ بەرھەمەن ئىسلامى^(١٦).

زلايەكى دېقە كىلىيەن شوينوارى هەندەك ھونەرىن دى يىن نەخشىكىنى كەفس دكەتن، كۆ ھونەرمەندى بۇ جودا كىرنا كىلىيا بكارىيىن، ھەر د وى وەختى دا تىكەمەلەك يا دنافبەرە نەخشىن ئەندەزىيارى و رووهەكى چىكىرى، د نەخشىن ئەندەزىيارى دا قالاھى ھەبۈون، دېيت نىقەكا وان ب نەخشىن رووهەكى بەيەنە تىرى كىرن، دا ژ دىتتا دوبارەكىرنا نەخشىن رووهەكى قورتالىبىن^(١٧) دا كىيولەكىن ۋەكىرى چىكەن.

ئەم بەرۇبىاڭنى نقىسىن و نەخش لىمر دەھىتە كىرن باھرا پىر جارا نىف يان سىن چارىيىن بەرۇبىاڭنى كىلىيەن دىگرىتىن، بەلنى پىشكەدا ئان ياخارى دەھىتە پشتگوھە ئەھافىتىن، ژىمرىكۇ د ئەردى را دەھاتە چوڭلاندىن، دا بىتە كەرنىتى كول جەن سەرى مىرى يىن ئاتىھ دانان و دا ژەجهى وى نەھەيتە راكەن ژىمرىج ئەگەرەكە ھەبىت، ج نەخش و نقىسىن لىمر نىن و هەندەك جارا ژى ھەر ناھىتە نىكراڭدىن^(١٨).

گۆمبەدا شىخ عەلیت ھەكارى :

مە ب رەنگەكىن كورت پاشخانا مىزۋوپا بازىپرى
زاخۇ ديارىكىر، ديسافە مە ديرۇڭا وى لىسەروەختىن مىرگەها
بەهەدىنا ئى ب كورتى ديارىكىر و مىرىت ئەميان ديارتر
كۆ حكم لىنى كرى. نوكە دېقىت بىزانين ئەرى گۆمبەدا
شىخ عەلیت ھەكارى چى يە:-

ئىك : شىخ عەلیت ھەكارى كى يە؟

بە حسن دەقەرا ھەكارى دەكتەت و دەقىا مە ھايدارى ئىك
ۋە بەرنىاسىن وى بىكتەت، ئەمۇزى (شىخوئىسلام) بۇو، ب قىن
رېكىن بە حسن بىنەكۈكە وى دەكتەت: بابىن حەسمەنى عەلیت
كۈرى ئەحمدەدى، كۈرى يۈسلى، كۈرى جەھەفرى، كۈرى
عەردەفەمى، كۈرى مەئمۇونى، كۈرى مۇئەممەلى، كۈرى
وەلىدى، كۈرى قاسمى، كۈرى وەلىدى، كۈرى عوتەمى،
كۈرى ئەبو سەفيانى، سەخرى كۈرى حەربى كۈرى
ئۆمەمىن قوردىشى^(۲۲).

دەندەك ئىدىمەرىن دیدا ساللوخا وى دەكتەن كۆ ئەمو
بابىن حەسمەنى، شىخوئىسلامنى فەقىيە، ل گۈندى دېرەشىن
ل وەلاتىن ھەكارى يىن ئەدایك بۇوى، ل جەھى خۇ خانى و
جە بۇ ۋار و پەريشان ئاثاڭىرىبۇون. ئەم بەر بەغدا و چەند
بازىپەن دېقە چوو بۇو پېخەمەتى وەرگەرتى زانىنى. ئەم ئىمام
و زانا و فەقه و چاك و زاھد بۇو، گەلهكىن ب رومنەت و پاقىز
بۇو، مەيد و دووکەفتىان ھەبۇون، د وەلاتىن خۇ دا شىخى
تەمسەوفىن بۇو، ئەمەل سونن و جەماعەتى بۇو^(۲۳).

ئىن خەلەكان دېيىت: ئەمۇ گەلهك خىر پەرسەن
دەكتەر، ل دەقەرى گەریا و دەگەل زانا و شىخا كوم دبۇو و
فەرمودە ئى وەرگەرتىن، پاشى هاتە وەلاتىن خۇ و زان قەدر
بۇو، وان دەيت كۆ يىن باشە، شىخى ئەبو عەلاتىن مەھرى
دەيت بۇو و گوھىن خۇ دابۇوپى. ئىن ئەلەنسىر دېيىت: شىخ
ئىسلامنى ھەكارى، يىن چاك بۇو، يىن گوھداربۇو و گەلهك
پەرسەن دەكتەر. عەبدولغەفارى كىرجى دېيىت: لەك كەمس
وەكى شىخ ئىسلامنى ھەكارى نەدىتىيە هەندى زاھد و چاك.
ابن جوزى دېيىت: ئەمۇ چاك بۇو ئەخەللىك سوننەتنى بۇو،
گەلهكىن دىندار بۇو. يەھىيان كۈرى مندەي دېيىت: ئەم
خودانى نەقىز و پەرسەن و ھەلخىستىن بۇو، ئىن سەمعانى بۇ
وەلىدى كۈرى عەبدوللايى كۈرى ئەبو سەفيانى قەمدەگىرىت،
دېيىت: دەگۈتنى شىخوئىسلام، بۇ پەرسەتنا خودى ل چىاي
خۇ تەرخانىكەر بۇو، ھارىكەرى ھەزاران دەكتەر، گەلهكىن
دىندار بۇو، زاھدەكىن چاك بۇو، نىھەتىن وان د پاقىز بۇون،
لەم رېكىن عەبدولغەفارى كۈرى مەھمەدى كۈرى
مەنسۇرى كۈرى عەلانى دەيت، گۆتەن مەن ھاى ئى ھەبۇو ئەبا
حەسمەن عەلیت كۈرى ئەحمدەدى كۈرى يۈسلى ھەكارى،
چاقىن من كەمس وەكى وي چاك و زاھد نەدىتىيە^(۲۴).

شىخوئىسلام عەلیت كۈرى ئەحمدەدى كۈرى
يۈسلى ھەكارى دنابېمە سالىت (۱۰۱۸ - ۱۰۹۳) ژيايە،
ل گۈندى دېرەشى بىن گەریا، د گەل زانا و شىخان يىن
ل گەلهك جها يىن گەریا، د گەل زانا و شىخان يىن
كۆمبوبۇ، فەرمودە يىت ئى وەرگەرتىن، ل بەغدا ئى ژ
مەھمەدى كۈرى فەزلى ھاى ئى بۇو، ل بەغدا ئى ژ
عەبدولمەلک كۈرى مەھمەدى كۈرى بەشرانى يَا ھاى
زېبىبۇ، وي ئەبو عەلاتىن مەدرى ئى يىن دەيتى، گەلهك زانا
يىن ھاى ئى بۇو و يىن دەيتى وەكى يەھىيان كۈرى عەتافى
مۇوسىلى ئەبو عەلیت كۈرى بەننەي و كۈرى وي. وي بويتە
بەداناندا فەرمودى و چىكىرنا پاشتەقانىن بۇ يَا داي، ل سالا
(۱۰۹۳م ۱۴۸۶) زايىنى مرى^(۱۹). شىخ عەلى كۈرى ئەحمدەدى
ھەكارى گەلهك بەرنىاس بىبۇو، دەستوپىرىتىن زانىنى دانە
خەلکى، ژېرگە دەستوپىرى د وي وەختى دا تاشتەكىن
پىدىقى بۇو، سىيخە و شاگىدا دېقىا بىدەست خۆقە ئىنابا،
دا ھەكارى وان يىن بەنەجەبىت و كەس گومانى ئى نەبەتن،
دا خۇ د ناڭ خەلکى دا رۆقەكەت (سەلمىنەت) و خەلک
ئى باودەرىن ئەرەپىن و دەستەكەفتىن وي بىكتەن^(۲۰).

ئىن مۇستەوفى دىياردەكتە كۆ عىسىاين بىن
بۇ ئىك ژ فەقىيەن شافعى (لسالا ۱۱۶۲م ۵۵۸ مرى)
قەگىرایە كۆ ئەمۇ دەستوپىريا زانىنى ژ شىخوئىسلام
عەلیت ھەكارى وەرگەرتىوو، دېيىت: شىخوئىسلام بابىن
حەسمەن ئەشەھرى و ھەنبەليان دا دېيك جودا بۇون، عىسا
بن دېيىت: وي گۆتە من كۆ دەستوپىريا شىخوئىسلام
بابىن حەسمەن عەلیت ھەكارى يَا وەرگەرتى^(۲۱).

شىخ عەلیت ھەكارى ئىك ژ بەرنىاستىرين زانىايىن
سەرەوەختى خۇ بۇو، ژ ھەميا كەقنتىر كۆ بە حسن
وى دەكتەت كەتىيا (الانسان) يَا ئىمامى سەمعانى
(عەبدولكەرمىن تەھميمى ل سالا ۵۶۲ مىن مرى)، دەمىن

ل سه رژ دایکبوبونا شیخ ئیسلامن هەكارى، ئىن نەجارى بەغدادى زىىدرى زەممىا نىزىكتەر بۆ وي، ئەقىن سالا (٤٤٣م مرى)، دياردكەت كو وي بخۇ ئىقسىينەكا شیخ ئیسلامى يادىتى، دېيىزىت: ل دەمنى زىن من دەھ سال لىك گوھن خۇ ددا قەگىرانا، ل شوالا سالا (٤٠٨م ١٠٤) ازا يىن ز دايىكبوبى (٢٦). ئىن ئەلەسىر د كتىبا خۇ دا (الكامل فى التاريخ) دەمن بەحسى قەومىتىن سالا (٤٨٦) مشەختى دكەت، دېيىزىت: ل رۆزا بىستى موحەرەمن يَا قى سالىنى يىن مرى (٢٧).

د كتىبا (طبقات الاولىاء) يَا هاتى: شیخ سالا (٤٠٩) مشەختى يىن ز دايىكبوبى و سالا (٤٨٦) مشەختى يىن مرى (٢٨). هندەك زىىدرىن دى ديار دكەن كو هەر سالا (٤٠٩م ١٠١٨) ازا) يىن زىيات و لەمەكارىن ل گوندى دېرەشى يىن مرى، كو پىنج كيلومەترارا زەخى زىرىز رۆزەلاتى ئامىدىي يىن دويىرە، ل رۆزا ئىكى موحەرەمن يَا سالا (٤٨٦م ١٠٩) يىن لىن هاتىيە فەشارتن (٢٩).

ھەتا نوکە زى جوداھيا ل سەر جەن شیخ عەلين هەكارى لىن هاتىيە فەشارتن هەمى، چىغانۆكەك يَا هەمى بەحسى قىن چەندى دكەتن: شیخ كەسەكىن زاھد و چاك بۇو، ھەمى عەشيرەتا قەدرى وي دىگرت، زېھر قىن چەندى دەمن مرى شەپ دنابېرا كورپىن شان عەشيرەتا دا جىيۇو، ھەر ئىكى دەپىا لجەن عەشيرەتا وي بەيىتە فەشارتن، دا كو قىن ئارىشىن دەرباس كەن پىشىيار هاتە كرن كو سەن تابويتا بۆ چىكەن، كەس نەزانىت تەرمىن وي دكىز وان تابويتا دايە، دى وي كەنە د ناف تابويتەكىن دا و تابويتىن دى زى دى گارانىيەكىن كەنە تىدا هەندى يَا شیخ ئیسلامى بىتن، ئىك ز وان تابويتا ل زاخۇ ھات فەشارتن، ئىك زى ل دېرەشى هاتە فەشارتن، خەلکىن زاخۇ و دسا ھززىكەن كو ئەم تابويتا ل زاخۇ هاتىيە فەشارتن تەرمىن شیخ عەلين هەكارى تىدا بۇو (٣٠).

بەلىن پىتىيا زىىدرىن مىززووپى د ھەقبىرن كو شیخ عەلين هەكارى يىن ل دېرەشى هاتىيە فەشارتن، ھەتا نوکە مەرقەد و گۈر و شوينوارىن تەكىيا وي دىدارن، ھەمى سالا (٣١). ب ھازارەها كەس سەرمەدانا وي دكەن

ز خەلەپىن وي ل كوردستانى، شیخ محمد مەھىغىرىن بەروارى، خودانى (الرباعيات الدقيقة في التصوف) تەھوا ب ئەزمانى فارسى هاتىيە ئىقسىين. شیخ پیرامويس ئەقىن ل گوندى زىۋى ل نىزىك بامەرنى هاتىيە فەشارتن. شیخ محمد مەھىغىرىن موتەھەككى ئەقىن ل گوندى ماين ل ناف بەروارى بالا هاتىيە فەشارتن. شیخ موسى ئەقىن ل گوندى (نويشى) ل دەھەرا هەكارىا هاتىيە فەشارتن شیخ عەلى ئەقىن ل گوندى دىزى ل هەكارىا هاتىيە فەشارتن، زىدەبارى چەند خەلەپىن دى (٣٢)، شیخى چەند وەكىل ھەبۇون، ئەۋۇزى : -

١. ابو بكر الحوري
  ٢. محمد شبكي
  ٣. سيد ابو الوفا
  ٤. محمد بن بنوي
  ٥. حسن لغزي
  ٦. محمد سدان
  ٧. خليل اخلاطى
  ٨. طاهر بن عبدالله خودانى خلوى
  ٩. شيخ موسى حردى
  ١٠. محمد بن مغافر
- زىدەبارى چەندىن دى كو نوکە مە دەلىقە نىنە بەحسى وان بكمىن (٣٣).

٩٩: جەت گۆمبەد

گۆمبەد د كەفيتە د ناف بازىرى زاخۇ يىن كەفندى، ئەو تاخى مەسيحى لىن دېزىن، دكەفيتە جەن زىرىن رۆزئاپايان تاخى جوهىيان، رووبارى خابىرى دنابېمەرا وانرا دچىتىن. ھەروەكى ديار گۆمبەد دناف گورستانان كەفندى بۇو، نوکە دكەفيتە سەر تاخى مەسيحيان ل سەر تېشەرىزما سوپىكا كەفنا زاخۇ، ئەم نزانى كا گورستان ھەبۈويە و پاشى گۆمبەد لىن هاتىيە ئاڭاڭىن يان زى بەرۋاڭى.

سی : سالوختکرنا گۆمبەدى

وهكى مه ديار كرى كو ئەف ئاقاھىيە بتنى يى دناف وى گورستانى كەقندى مای، ل رەخى ژۇرىتىن گۆمبەدى حەوشەكە قەكىرى يا هەى، ئىك ژ شەھىدىن بزاڭا رىزگاريا كوردى يى لى هاتىھە قەشارتن، دېيت ئەقە ئەگەرەك بىت كو ئەف حەوشە مابىت. ل رەخودورىن ئاقاھى ژى نىزىكى متەكىن يى هيلايى دا مرۆڤ بشىت لدور ئاقاھى ب زقپىت ئەمۇ ژى بىرىكا كولانكەكى.

ئاقاھى ژېر و كىسلا يىن هاتىھە ئاقاڪرن، بەرئ وى ژ رەنگى بەرمىيىشى يە ئەقى مىشە ل وى دەقەرى هەى، ژىبەركو روپىارى خابىرى د وىرى دەرياس دېيت و وى بەرى د گەل خۇ دېنىت و مىشە ئەمۇ بەر د ئاقاڪرن زاخۇ دا دەھىتە دىتن. ل گۆمبەدى ژى گۈزك بۇ گىرتىن بانى وى يىن هاتىنە بكارئىنان، ئەقە ژى ژىبەركە ئەگەرمرايە :

١. ئەمۇ ئاخا گۈزك ژى دەھىنە درستىكىن ز {ئوكسىدى ئەلمەمنىوم، ئوكسىدى سىلاكا، ھىدروجىنى} پىكىدەيت، زىدەبارى ئوكسىدى تىتانويم و مەنگەنسىيوم و دويم و پوتاسىيوم يىن دناددا هەين، ھەر ژ چان ماددا سالوختىن تايىبەت يىن هەين.
٢. چان ماددا سالوختىن گەرماتىي يىن هەين، دشىن بەرسىنگىن پلهىيەن گەرمىن بىكەن^(٣٧).
٣. سەخلەتىن مىكانييىكى، ئەف مادده زوى خراب نابن، وەكى بەلورانە دەمن دشكىن ھندەك ئوكسىيد يىن دناددا هەين مرۆڤ دشىت لېكىدەتكە.
٤. سەخلەتىن كەھرەبىن، ئەمۇ د گەل ماددىن دى تىكەمەل نابىت.
٥. سەخلەتىن كىمييىي، ئەف مادده دشىن بەرامبەرى خارنى و ۋەنگى بۇونى راوستان^(٣٨).

٦٩٩ ئەمۇ شكلە كەقنى گۆمبەدى لساڭىن
پىتىجيان دا ديار دكەت كو بەروپىاڭەكى
ڭەكىرى لبەرامبەرى ئاقاھى يىھى
خۆرستى و ئەمۇ جەن ئەنەن كەنلى جانىھەك
دايە ئاقاھى،

نوکە دكەقىيەتە ب دەخ پرا نوى فە و ترۇمىيەل بەرەخ پا دەرىاس دبن^(٤٤)، خەلکى زاخۇ ھەتا سالا ١٩٥٣ مىرىئىن خۇ ل فى گورستانى قەدشارتىن، لساڭا ١٩٥٥ قائىمەقامىن زاخۇ (سوپىرى عەلى) گورستان گوھرى و كەرە باغچەكى تەقىيا خەلکى، وى وختى پىشكەكى گۆمبەدى كەتبۇو، ئىنا ھاتە نويزەنكەن، بەلنى خەلکى زاخۇ گەلەك ب مەزناھى و ترس سەحدەكەنە ئان گۇرا، كەسىن ز خەلکى زاخۇ خۇ د بەرپا نەبر دا ۋى جەن نويزەنكەن، وى وختى حسین توپى بامەپنى ھارىكاري رېقەبەرى پوليسىن زاخۇ بۇو ئەمۇ ب كارى نويزەنكەندا وى^(٤٥). ل رەخى رۆزھەلاتىن گورستان ئاشن (حازم بەگى) ھەبۇو، كو ز گەرگەر ئاقىنى ژ ئىك ژ باسکىن سېيھادان ژ چەرخى بورى جو كەن ئاقىنى ژ ئىك ژ باسکىن خابوروئى زاخۇ ئىتابۇو، مەرمەن پى ئەمۇ بۇو ئاشى پىن بەدەتە شۇنى، ھەتا نوکە ژى شوينوارىن وى يىن ماين.

پشتى ھينكىن باغچە ھاتە گوھرىن و بۇ يانان زاخۇ يَا وەرزىشى، لساڭىن حەفتىيان دا ژ چەرخى بورى بۇ ئاقاھىيەن بازىرەقانىا زاخۇ. ل ئان دويماھيا ژى ئاقاھىيەكى نوى د ناف وى جەن دا بۇ بازىرەقانىا زاخۇ ھاتە درستىكىن^(٤٦)، لرەخى رۆزئاھى ژى ئاقاھىيەكى نوى يىن مەزن يىن هەى، ئەقى سەمرەدانا وى بىكەتن نەشىت ژ ئەنگەرەپەرى بىنەت بەلکى دېيت د كولانكەكە تەنگەرەپەرى دەرىاس بىت كو ژ رەخى ژۈرىشە دەھىت و يَا ب دەرگەھەن بازىرەقانىي قە، زىدەبارى ۋى چەندى ژى ئاقاھى ژ ھەمى رەخافە يىن هاتىھە گىرتىن، دنابېردا دىوارى گۆمبەدا كەفن و دىوارى نوى كېمترە ژ مەتەكى، ۋى چەندى ژى گۆمبەد يا قەشارتى و مرۆڤ نەشىت بىنەت، ھەر دىسا ژى ئەمۇ گۈرپىن ل رەخودورىن گۆمبەدى ھەمى يىن هاتىنە خرابىكەن، بىشى تىزۈبەرگىزى مە گەلەك ژ روپىن دىنى و مىزۇوۇ و جەڭلىكى ژ دەست دان. ل رەخى رۆزھەلاتىن گۆمبەدى دارەكە تۆپىن ھەبۇو، خەلکى بۇ تېھەرك و دوعا و چارەسەرىپۇونا نەخوشىا قەستا ۋى مەرقەدى مىزۇوۇ دىكەر.

ئەمۇ شكلە كەقنى گۆمبەدى لساڭىن پىنجيان دا ديار دكەت كو بەروپىاڭەكى قەكىرى لبەرامبەرى ئاقاھى يىن هەى، خۆرستى و ئەمۇ جەن قەكىرى لبەرامبەرى ئانىھەك دەقەرىي، مەتەپ دەنلىقىن كەنلى جانىھەك دەقەرىي بۇو، دناف گورستانى دا رېكەكە كا پېتىا و كولانكەكە بۇون، خەلک تېرا دەرىاسى تاخىن مەسىحىا و گوندەكى دبۇون، پەر و قەنتەرك ژى لىسرقۇن رېكىن ھەبۇون.

سەر ۋىن چەندىز ڙى را ئەف ماددە وەكى سەنگ د گران نىن، ھەكە ئەم د گەل بەرى ھەقبەرى كەين دەمن دادىيە سەر بانى خانىا ب گۈزكە دەلتە ل زاخۇ ھەبىتن كو بانىن خانىا ب گۈزكە دەلتە ئاشاكارن، ھندەك ڙوان ئاشاھيا يېن دىنى بۇون، وەكى گۆمبەدا ئالىخان بەكى د ناف گورپستانا رۆزھەلاتى دا و زىدەبارى ئاشاھىيىن دى.

رۆزئاھايىه درىزاهيا وي (٥٥.٥) پەنجەركەكە د نىقەكى دا ھەپىشانىن وي (٣٠×٤٠ سم) بەلىن ئەم ڙى ب پارچەكە دارى يا ھاتىيە گرتىن. ھەردو پەنجەرك (٤٥ سم) ڙئەردى د بلند، ئاشاھى ب رەنگەكى تەقايى (١.٧٥ م) ڙئەردى يېن بلندە.

بەلىن گۆمبەدا رەخىن رۆزھەلاتى بىاھەكى د ناقبەرا گۆمبەدى دىوارىن ئاشاھى دا ھەپىزىكى (٧٠-٦٥ سم) ڙھەر رەخەكى، بەلىن بىاھىن د ناقبەرا گۆمبەدا ئىكى دوين نىزىكى (٨٠ سم). بلنداهيا گۆمبەدى ڙى ڙ دەرفە (١.٥٠ م)^(٣).

مرۆف ب رىكاكە دەركەھەكى د چىتە د ناف گۆمبەدى دا ئەۋىزى ب رىكاكە پەيسكەكى د چىتە خارى و مرۆف د چىتە د ناف گۆمبەدى دا، ڙ وېرىز ڙى ب ھارىكاريا ڪفانەكى د چىتە د ناف مەرقەدى شىخ عەلىي ھەكارى، ئەف رەنگى ب ژۇركەتلىن وەكى گۆمبەدا بامەرنى يَا نەقشبەندىيائى، پاشى دى بەحسى وى كەين. مەرقەدى شىخ ھەلى د گەفيتە گۆمبەدا رۆزئاھايى. بەلىن ئەم ڪفانا ڙ گۆمبەدا دوين د چىتە د يَا ئىكى دا بلنداهيا وي (١.٦٥ م)، پەھنىا وي (١.١٠ م) و ستوييريا دىوارى وي (٩٠ سم). مەرقەمد يېن دناف ژۆرمەكاكارى چاركۈزى دا پىشانىن وي (٣٤٠×٣٤٠ سم).

ل ھەر كۈزىيەكى ڙناف گۆمبەدى دا موقەرنەسەك يَا ھەپىزىكى بەلىن يېن ب ماددىن نوى ھاتىيە كوتنهكىن لەمەن لىساڭىن پېنجىيان دا ھاتىيە نويزەنلىكىن. موقەرنەس ڙ توخمىن ئاشاکرنى يە كو ھەر ڙ كەفن ھاتىيە بىكارئىنان، د ئاشاھىيىن ئىسلامى دا يَا ھاتىيە بىكارئىنان. موقەرنەس ئىكەكاكا ئاشاکرنى يە بۇ چەگوھاستانا ئاشاھى ڙ چار و شەش و ھەشت كۈزىيەن بۇ گۆمبەدى د ھەيتە بىكارئىنان، بىكىو مرۆف پىن بەھسىت دەمن سەحدەكتىن^(٤).

درىگەھەكى لاكىشەي يېن ھەپىزىكى د گەفيتە رەخىن ژۆرى، بلنداهيا وي (١.٥٥) و پەھنىا وي (٨٠ سم)، ڙنافدا ڙى ئەم دبىنەن كو سەردى دەركەھەي يېن چووپە دناف ئىك ڙ موقەرنەسەن گۆمبەدى را، ئەف ڙى گەرۇقەكە كو جەن دەركەھەي يېن ھاتىيە گوھرىن، نەخاسەمە پشتى بلنداهيا (٩٥ سم) ئەم گوھرىنەكى د ئاشاکرنى ئاشاھى دا دبىنەن، دبىت يې نزمىر بىت ئەفەزى وەكى ھەپى گۆمبەدىن دى، دەمن ھاتىيە نويزەنلىكىن گوھرىنەك يَا دەركەھە دا چىپپوو، ئەم نزاپەن ڙى كا دەركەھەن وى كشان بۇو يان نە، بەلىن دبىت ل دەستپەكى كشان بىت چونكى دەتكەتە كۈزىن ژۆرى رۆزئاھايىن گۆمبەدا ئىكى.

ئاشاھىيىن گۆمبەدى يېن نىزىكى لاكىشى يە، جوداھىيەكاكا بچوپىك يَا دناف دىوارىن وىدا ھەپىزىكى دا بەن دەركەھەن گۆمبەدى د گەفتە د نافدا (٩.١٠ م)، بىتنى ل ۋى دىوارى مرۆف دشىت روپىن درىستن ئاشاھى بىنېتىن، بەلىن پېشكىن دى بىتن ھاتىيە كوتنهكىن (لېخ) ب چىمەنتىسى. بەلىن دىوارى رەخىن ژىرى درىزاهيا وي (٩.١٥ م) ئانكوا (٥ سم) يېن ڙ دىوارى دى جوداھى، ڙېھر كىيارىن نويزەنلىكىن و سەرپەرەكىن گەلەك ڙ ھۆپەكىن وى يېن ڙ دەست مە چووپىن، بېلىن چىمەنتىسى ئەم ج تىشى دى لسەر ۋى دىوارى نابىنەن.

بەلىن دىوارى رەخىن رۆزھەلاتى درىزاهيا وي (٥ م)، پەنجەركەكە د نىقەكى دا ھەپىشانىن وي (٣٠×٤٠ سم) بەلىن ب پارچەكە دارى يَا ھاتىيە گرتىن. ھەرج دىوارى رەخىن

چار : گور

دنا ف هردو گومبدهدا دا چار گور یین همین، ئىك
يى دناف گومبدهدا سەريشىك دا، سى زى يىن دناف گومبدهدا
دويىن دا و بقى رەنگى: -

٦٩ دېيت ئەو قوبادى سىت بىت،
پشتى مرادخانى دەستھەلاتا
ئامىدىي وەرگرتىه كەسەكتى
نەقىيابى بوو لەدەق خەلکى، ٩

ھەردو رەخىن گورى ب نەخش و نىڭارا يىن هاتينه
خەملاندىن، ل رەخىن ۋۆرىن گورى شەش نەخشىن لىمر
هاتينه كىن، ۋەرخىن رۆزئاڭايىن بەرى بەر ب رەخىن رۆزھالەتى
ۋە دەچن، ب نەخشىن كوير (غائى) يىن هاتينه نەخشىن،
دو پارچىيەن بەرى يىن هاتينه دانان دا ھەردو رەخىن گورى
ب پارىزىن، ئەم زى: -

- نەخشەكى وەكى بالتىنىكى، ھەرجەند پشىكەك ژى
يا ھەشتى، بەلىن ب كارئىنانا بەرنامىن سى لايى ئەم
شىايىن بىزانىن.
- چاركۈزى دناف چاركۈزىن دا، ب رەنگەكىن هوير يا
ھاتىه چىكىرن.
- دەبانجا ڪلاسيكى، بەرى وى دەبانجى يىن لەخىن
سەرى ئانىكۇ رەخىن رۆزئاڭايى.
- تەھنەنگەك بىرەخ وىقە يا هاتىه نەخشىن، بەلىن بەرى
وى يىن لەخىن رۆزھەلاتى.
- د بن تەھنەنگىن دا نەخشى شىر و مەتالا يىن هاتىه
چىكىرن، وەكى ديار شىر ل ناقىمىستى يىن چۈوې د
ناف مەتالى دا.
- نەخشەكى وەكى خەتىن خاروقىچ ب درېزاهىا بەرا و
لىمر ھەردو رەخا هاتىنەن چىكىرن.
- بەلىن رەخىن دى يىن گورى سى نەخشىن كوير لىمر ھاتىنە
كىن، ئەۋۇزى: -
- دو تەھنەنگ يىن لىمر ھاتىنە نەخشىن وەكى
تەھنەنگىلەن رەخىن ۋۆرىن گورىنە، سالوخت و قەبارى
وان وەكى وانايە.
- نەخشەكى وەكى خەتىن خاروقىچ ب درېزاهىا بەرا و
لىمر ھەردو رەخا هاتىنەن چىكىرن، وەكى نەخشىن لايى
دى يىن گورىنە.
- نەخشى سىن مەتالەكە و دو خەنچەرىن دنالدا^(٤).

وهسا دەيتە دېتن كو جەن قەشارتنا شىخ عەلەين
ھەكارى يە، درېزاهىا وى (١٩٥ م) و پەھنیا وى (٦٥ سم).
قى گورى ج كىلى و نەخش و نىڭار و نقىسىن نىن،
سەندوقەكە دارى يا لىمر ھەي، پارچەكە پەرەكە كەسەك
يا بىمەردا ئىنای. ل پشقا ڙىرىيا ڙۆرى پىر بەروبياڭ يىن ھەي
دا كو ئەم سەرىن سەرەدانما وى دەكەن لىن روينەخارى، ل
پشقا ڙۆرى زى قلاھىيەك يا د دىوارى را ھەي، قورئانا پىرۆز
لىمر دهاتە دانان.

جەن قەشارتنا میر (قوبادى كورى سولتان فەخرى
زادە) يە، ھەروەكى لىمر ئىك ڙ كىلىيەن وى هاتىه نقىسىن.
گورى يىن ڙ بەرى مەرمەرى يىن مۇوسىلىن ھاتىه دانان، درېزاهىا
وى (٢٠٢ م) و پەھنیا وى (٨٠ سم) و بلنداهىا وى (٧٩ سم)،
ل ھەردو رەخىن گورى دو كىلى بۇ ھاتىنە دانان، ب خەتنى
عەرمبى (الثلث) لىمر ھاتىه نقىسىن، پەھنیا وان كىلىا (٨٠
سم) و بلنداهىا وان (١٧٠ م) و ږ بلنداهىا وان ب (٦٠ سم) كەشانى
سەرى وان بەر ب رەخىن سلال دەستپىدىكەت. ل كىلىا رەخىن
رۆزئاڭاي ئانىكۇ ئەم دانايەن ھەنەر رەخىن سەرى مەرى نقىسىنەك يا
ھەي ڙ حەفت رىزا پىيەتكەيەن، نقىسىن زى ئەفەيە:

هذا قبر

المرحوم والمبرور والمغفور
له ذنبه الغزيرة قباطل بك ابن
سلطان حسين فخرى زاده توفى
سنة ادناء من المحرم سنة ألف ومائتين
ثلاثين وعاش سنة وخمسون سنة ١٢٣٠

بەلىن كىلىا دويىن ھەروەكى كىلىا ئىكىن يە ڙ
لايى قەبارە و پىقاتا و ب حەفت رىزىن نقىسىنىن لىمر ھاتىه
نقىسىن: -

صاحب القبر المرحوم
عميق لسان العطر اخا شقيق
اخوان مؤيد اخوان وقت المضيق للبهمان
شهرزه حقيق جرب حروب بقلب
حزيق نجم الزهرة تفني وتفيق هش عابرها
من الطريق جسماه فنى وأسماء يريق
سنة ١٢٣٠ هـ

قوباد بەگ :

دېيت ئەمو قوبادى سىئىن بىت، پاشى مزادخانى دەستەھەلاتا ئامىدىن ودرگەرتىيە، كەسەكىن نەفيايى بىو دەدە خەلکى. وەختى ئەمو حاكمى زاخۇ حەز ژ مىرى ئىزدىا (حەسەن بەگى) كردا دەگەل وي د دزى (ئىسماعيل پاشاي) ب راوستن، بەلىن مىرى ئىزدىا رازى نەبۇو، ئىنا د ناف مالا ويدا كوشت. لسالا (١٨٠٦-١٨٠٧) هندەك كەسەز عەشيرەتا مزىريما ل گۈندى بىباقا مىرى ئامىدىن (كۈندەكى بچويكە سەر ب ناحىا سەرسىنلىكى فە)، پاشى دا ق عادل پاشاي.

دېيىزىن كەۋىيەتلىق شىخ يوسفى و روئىنى وى د دەستەھەلاتا ئامىدىن بىست سالا. هندەك ئى بۇ شىخ يوسفى زاخۇيى دزقىپىن، كەۋىيەتلىق د گەل دەستەھەلاتا ئۆسمانىا يىن د ھەفرىكىن دا بىو، مائباتا يوسفى بۇ وى ۋەھىرىتىن، ئۆسمانىا گەرتىبو و لقشلا زاخۇ زىندان كىرىوو^(٤٥).

زىمەركو زىيەر لىسىم شىخ يوسفى و روئىنى وى د قەومىنادا د كىيمىن، مايى د كىتىبا خۇ دا (الاگراد فى بەدينان) ئاقپىتى دەھتن و دېيىزىت: دەمن تىكەھەلىيەن هېزىن بەھەدىنەن و ھەكارى د خراب، شەپ دنابەھەرا واندا چىپىو، ل دەمن زوبىر پاشاي جارەكە دى تىكەھەلىيەن وان تىكچوونەفە، بەرددوام ئىپشى ئىكودو دكىن، دەستودان ھەرب قى رەنگى بىو ھەتا مىر بەرخان ب كەريارەكە ناڭدار رابوو، دەستىن خۇ داندا سەر تىيارى و چەند جەپىن دى ل وەلاتىن ھەكارى، دەمن زىيەنل بەگىن بەرۋارى دانايىه سەر ئاشوپىتىن و شىقللىزانى و ئەف دەقەرە ئىيھىستىيە بن دەستىن خۇ، تىيارىيا لەشكەرەكىن بەھىز چىكىر و ئاشوپىتىن دورىيچىكىر، ھەتا ھىزىز بەرۋارىا ب سەركىتىشىا شىخ مەھمەدى ھرورى و ز زاخۇ زى شىخ يوسفى زاخۇيى چوونى، جارەكە دى وەلاتىن ھەكارى ۋەھەپاندەقە^(٤٦)، شىخ ژ مىرىدىن رىكە نەقشەندى بىو، خەلەپىن شىخ تاھرى ئامىدى بىو.

بەلىن دەمن ئەم سەحدىكەينە قى گۈپى ژ لايىن قەبارە و رەنگى فەشارتنى ب رەخ قوباد بەگىن فە، وەكى دىيار گۈپى يىن كورتە ژ پىش گۈپىن دېفە، دىيارە كو ئەف گۈپە يىن توى يە ھەكە ھەقبەرى كەھىن د گەل گۈپىن دى، بىنن چەندى ژى دىيار دېيت كەۋىيەتلىق دەنەكى يە نەك زەلامەكى، دېيت ئەف گۈپە يىن زەنۋىا كچا قوبادى بىت، كەۋىيەتلىق دەنەكەھشتبۇ بىست سالا. ئەم قىن چەندى ئىكلايى ناكەين، بەلىن ئەف چەندە يَا بەرئاڭلە كەۋىيەتلىق دەنەكەھشتبۇ بىست.

لسەر قوباد پاشاي دكتور عيماد عەبدولسەلام رەئوفى ئىقىسييە: مە كەلەك پىزانىن لىسىم دەستېپەكى زيانا وى نىن، ب دزى مامى خۇ ئىسماعيل پاشاي راوستابوو، بەلىن دەمن ئىسماعيل پاشا مرى، قوبادى بزاڭىرن خۇ ئىزىكى والىن بەغدا عەلى پاشاي (١٨٠٢-١٨٠٧) بىكتەن، لسالا (١٩٠٣) زايىنى كەرە مىرى ئامىدىن، نەخاسەمە پشتى مزادخان ھاتىيە نەفييەرن، وى بزاڭ كر بچىتە د ناف ئامىدىن دا، بەلىن عادل پاشاي و برايىن وى نەھىيلا^(٤٧).

لسالا ١٧٨٩-١٨٠٢ زايىنى ئىسماعيل پاشا ل قوباد بەگىن برازايىن خۇ بورى، لىسىم وى چەندى پىكەماتن دا شەپىرى برايىن وى تەيپورى و لوتقولاپى و حاجى بەگىن بکەن، كو بۇ جارا دويىن لىسىم وى پشتەپەپ بىوون، پاشى پشتى شەپى و دورىيچىكىندا وان ھاتىن گىرتىن، ئىنا بۇ كەلە ئىزىدەن ھاتىنەن، قوباد بەگ كەرە حاكمى ئاكىرى ل برازايىن خۇ بورى، سىنجەقا زاخۇ دايىن. ل رۇزا ھەزىدەي ھەيشا صەھەرى يَا وى سالىن ئىسماعيل پاشا مىر، پشتى ئىزىكى ٣٠ سالا دەستەھەلا ل ئامىدىن كرى^(٤٨).

گۈپى ھەزىمەر سى: ئەف گۈپە دەكەفيتە رەخىن ۋۆرىن گۈپى قوباد پاشاي، درىزاهىيا وى (٤٠.٤١) و پەھنەيا وى (٨٠.٩٠) سەم و بلنداهىيا وى (٨٠.٩٠) سەم. قى گۈپى ج كىلى نىن، بەلىن وى وەك، گۈپى شىخ عەلىي ھەكارىيە و ب پارچەكە پەرۋەكە كەسەك يىن ھاتىيە ناخافتىن. نە روھىنەك لىسىم خودانى قى گۈپى يىن ھەمى، هندەك بۇ زەنۋىيا كچا قوباد بەگىن د زقىپىن، كو يَا بچويك بىو دەمن مرى،

گوری هژمار چار :

قەبارى فى گورى يى بجويكە، دېيت بچويكەك بىت لوئىرى هاتىه فەشارتن نەخاسمه پشتى قوباد پاشا لىن هاتىه فەشارتن، دىگەل تىشەرىزا گورى هژمار ۳ هاتىه فەشارتن، درىزاهيا وي ۵۵ سم و يەحنىا وي ۳۰ سم و بلندهيا وي ۳۵ سم.

ئەموا ب فەشارتنا شىخ يوسفىن زاخۆيى قە گىرىدى، وەكى ئەم دزانىن كو شىخ لىسەر دەسھەتەلاتا ئۆسمانىا يىن پاشتەپى بۇو، نەخاسمه پاشتى ميرگەها بەھدىنا لىسا ل ۱۸۴۲ ل ئامىدىن نەماي، دەمن شىخ يوسف مرى، مەۋەپىن وى دەشىا وي ل جەمەكى فەشىرن كو كەمس پىنەھەسىت، هەرودەكى دېتەن مەۋەپىن وى دناف گۆمبەدا شىخ عەلى ل زاخۆ فەشارت^(۱۷). دەمن گۆمبەد هاتىه نويزەنكرن كىليا گورى زەنبىياتىن هەر مابۇو د ناڭدا، بەلنى ئەفرۇكە نەمايە. ئەموا ب جەن فەشارتنا شىخ يوسفى بە گىرىدى، دى بىتىن كو : د سالنامەيا ويلايەتا مۇوسل ياسالا (۱۸۹۱) هاتىه كو شىخ يۈوسپىن زاخۆيى ل گوندى (كۈوزازى) هاتىه فەشارتن و گۆمبەدەك لىسەر هاتىه ئاشاكىرن ، (كۈوزازى) دەھفيتە سەر كەنارىن رۇوبارى هيزل.

دامكەن خەقىبەرىكىزنا گۆمبەدا شىخ عەلى د گەل گۆمبەدىن دى :

مئىز ۹۹	نەخش	پەنجەرك	قەبارى دەرگەھەن	ماددىن ئاشاكىرنى	ناھىيە گۆمبەدى	ژ
م ۸۹۱	ھەشت لايى و نەخشىن ئەرابىك.	۱×۷۴ سم	۱۲۰×۷۴ سم	بەرى نىكاراندى و كىسل و تابويتا دارى.	حسين ولى (ئامىدىن) ^(۱۸) .	۱
م ۱۲۰۲	ھەشت لايى و نەخشىن ئەرابىك و بوياغ.	۱×۷۴ سم	۱۲۰×۷۰ سم	بەرى نىكاراندى و كىسل.	روشن خاتون	۲
دويماهيا چەرخىن از ۱۹	چار لايى.	ھەرفتى	۹۴×۵۳ سم	بەرى نىكاراندى و كىسل و ئاخ.	گۆمبەدا بەھىنەن (باتىقا).	۳
۱۸۵۶	چار لايى.	چار پەنجەرك س ۶۱ × ۲۶ سم	۱۳۰×۹۰ سم دەرگەھەن ڙنافدا ۱×۹۰ سم	بەرى نىكاراندى و كىسل.	گۆمبەدا نەقشبەندى (بامەرنى)	۴
ھ ۱۲۱۴-۱۲۱۲	نەخشىن ھەشت و شەش لايى و موقەرنەس.	شەش پەنجەرك	۱×۹۰ سم	بەرى زىقى و كىسل.	گۆمبەدا ئالىخان بەگىن (زاخۆ).	۵
ھ ۱۲۱۴-۱۲۱۲	چار لايى و موقەرنەس.	دو پەنجەرك	۱۵۵×۹۰ سم	بەرى زىقى يىن نىقى نىكاراندى و كىسل.	گۆمبەدا شىخ عەلىيەن ھەكارى.	۶

میژوویا گومبەتى :

هەر چەندە ۋى ئاقاھى گەلەك ژ سەخلمەتىن خۇز دەست دايىن، پويىتە ژ لايىن دىرۇكى پىن نەھاتىيە كىرن، ئەف قەكولىنىن ۋەكولىنا ئېكىن يە كۆمۈبدە ئەلەن زەلەن زانسى و ھويىرىكىن وى ۋەمدەگىرىتن، دا ئەف كەلتۈرى مېزۇوى و دىنى و جىڭاڭى بىمېنەتن، ھەردو ۋەكولىنىشان گەھشتىنە ۋان پېشنازىن لخارى :-

جارەك دى نويزەنكرنا ۋىن گۆمۈبدە، ب رىڭا بىكارىئىنانا تەكىنېكىن زانسى يېنن نوى، ھەرەكى بەرى لىن بەھىتەقە، ئەف چەندە ڇى يَا پىدىقى پېشانى ئاقاھى و تىيەكەھشتىن پېشەكتىندا وى يَا مېزۇوى يە، ڇەھىزى يە بىانىن كۆمۈبدە ئەلەك ژ روپىن جانى و ئاقاکرنى يېنن ژ گۆمۈبدە چووين، ۋەركو ماددىن نوى و بوياغ يېن تىدا ھاتىنە بكارىئىنان.

ئەم ئاقاھىيەن ل رەخودورىن گۆمۈبدە ئەتىنە ئاقاکرن، دىتتا وى يَا ۋەشارتى، ئەف بخۇزى يَا ھەقدىزە د گەل قانۇينا شوينوار و كەلتۈرۈا يَا ھېتمار ٥٥ لساڭا . ٢٠٠٢.

يا ب زەممەتە كەسەك سەردداندا وى بىكتەن، پېشنىياز دىكەين بەرپىياقەكىن باش بۇ دىتتا وى ھەبىت رىڭا وى ڇى يَا ئېپلىج بۇوى، بىكارىئىنانا وى كولانكا تەنگ بخۇ دەستدرىزىيە لىسەر سەمتا لقىنا وى يَا كەفن.

دا مە ڙى مەرقەدە دىرۇكى بەھىتە وەرگەرن، پېشنىياز دىكەين پارچەك وەكى رېېرەككىن جەنلىرى سەرىي رىڭىن بەھىتە دانان، نېسىن ب ئەزماتىن كوردى و عەربى و ئىنگلىزى لىسەر بەھىتە نېسىن، دا رېڭىن بۇ خەلکى خوشبىت سەردداندا وى بىكتەن.

زېېرەكى ل زاخۇ تورەكاكا جەنن پېرۇز و گۆمۈبدە و گۈرپستانىن مېزۇوى ھەنە، پېشنىيار دلەكەين كۆ ب رەنگەكىن باش ۋەكولىن لىسەر بەھىتە كىرن، دا دىرۇكاكا دىنى ل ۋى بازىپى مېزۇوى بىانىن، نە بىتىن يېن ئىسلامى بەلکى جەنن جوهى و مەسيحىا ڇى.

دا كۆ مېزۇويا ۋىن گۆمۈبدە دىيار كەين و بىكەھىن ئەم دىرۇكاكا پىن ھاتىيە ئاقاکرن، دېيىت ئەم رويدانىن وى دەمى ھەقبەرى بىكەين ئەقىن بىمەر زاخۇ دا ھاتىن، كارىن مىر و حاڪما ل ۋى بازىپى، ئەۋۇزى :-

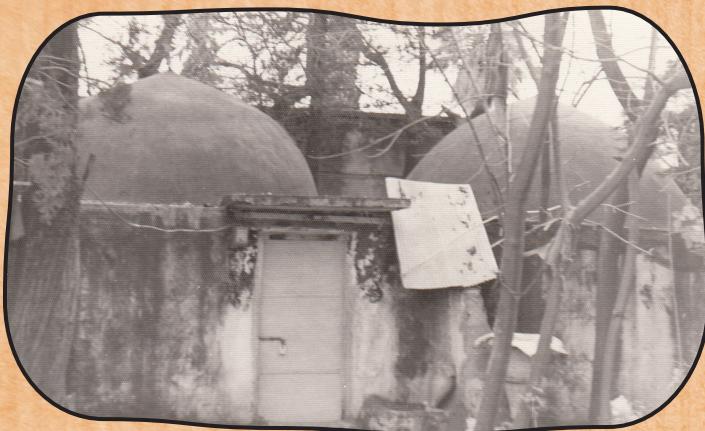
ئىسماعىل پاشاى براين خۇ مىر ئالىخان بەگ سالىئىن (١٢١٤-١٧٩٧-١٧٩٠ م) كەرە حاكمى زاخۇ، د ۋان سالا دا زاخۇ ژ لايىن خزمەت و ئاقاھىيە گەلەك پىشىكتە، ژ كارىن وان ل زاخۇ :-

١. خوابىرن و ئاقاکرنمەفتا مەزگەفتا مەزنا زاخۇ.
٢. ئاقاکرن قشلا زاخۇ ب رەنگەكى خشکۈك.
٣. ئاقاکرن سەرسووکەكى لىتىزىك مەزگەفتىن، بەلى ئالىخان بەك مەر بەرى تمام بىت.
٤. كەفالەكى مەرمەرى يېن لىسەر دەرگەھەن كىنىشتا جوھىيا ل زاخۇ ھەي^(٤)، يَا لىسەر نقىسى كۆ ئىسماعىل پاشاى و براين وى ئالىخان بەگىن ئەف كىنىشتە سالا ١٢١٢ م يَا نويزەنلىكى.
٥. سالىئىن (١٢١٤-١٢١٦ م) گۆمۈبدە مىر ئالىخان بەگىن ل زاخۇ يَا ھاتىيە ئاقاکرن، ۋېرەكى ئەم كەسەكىن خۆشتىقى بۇو لىدەف خەلکى بازىپى، بانى وى ب گۈزكە ھاتىبوو ئاقاکرن، ئەقىن چەندى ئەم ل ج گۆمۈبدە ئەن دى ئابىنەن، بىتىن لىسەر گۆمۈبدە شىخ عەلىي ھەكارى دەھىتە دىتىن.

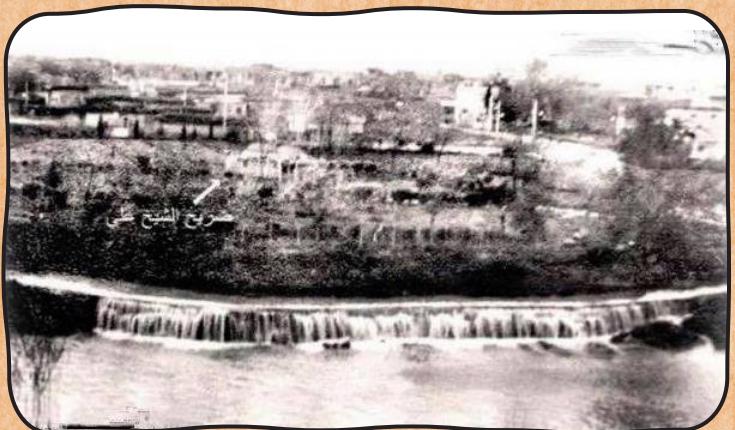
٦. ز وان رويدانىن زاخۇ تىپا دەرىاسىبۇرى دىيار دېيت كۆ لىسەرەختى ئالىخان بەگىن زاخۇ گەلەك يَا پىشىكتەن، ئەفەمىزى گروقەكە كۆ ئىسماعىل پاشاى و براين خۇ گەلەك پويىتە يېن ب ئاقاھىيەن دىنى و خزمەتن دايىن. ۋەشارتىن قوباد بەگىن د ناف ۋىن گۆمۈبدە دا دو كۆمەنتەكىن دى يە لىسەر مېزۇويا وى جەن، گۆمۈبدە يَا لىسەر مەرقەدى شىخ عەلى ھاتىيە ئاقاکرن، گۆمۈبدە دويىن ڇى يَا قىلا بۇو ھەتا قوباد بەگ تىقە ھاتىيە ۋەشارتن، پاشى كچا وى زەنۋە و پاشى شىخ يوسىف ھەرەكى دېيىن^(٥).

چەند وىنەيىن گۆمبەتى :

كۆمبەد لىساڭ
1981

لايەك ڙ جوگرافيا جەئى لىساڭ
1961

جهىن كۆمبەدى بىكارىيىانا فروك
بىشىرۇكەقان (Drone)

كۆمبەد لىساڭن ھەشتىيان دا

دەستەرلىزىين لىسەر كۆمبەدى
ھاتىئە كىن، فروك بىن فروكەقان

جهىن جوگرافىي كۆمبەدى بىكارىيىانا
فروك بىن فروكەقان (Drone)
پشکەك ڙ روپىارى و خۇپسىن جەئى دىاردىيت

الله
اللهَ أَكْبَرُ
الرَّحْمَنُ وَالرَّحِيمُ
وَرَسُولُهُ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَآلُهُ وَسَلَّمَ...
الرَّحْمَنُ وَالرَّحِيمُ

درگاهه‌هن نوي

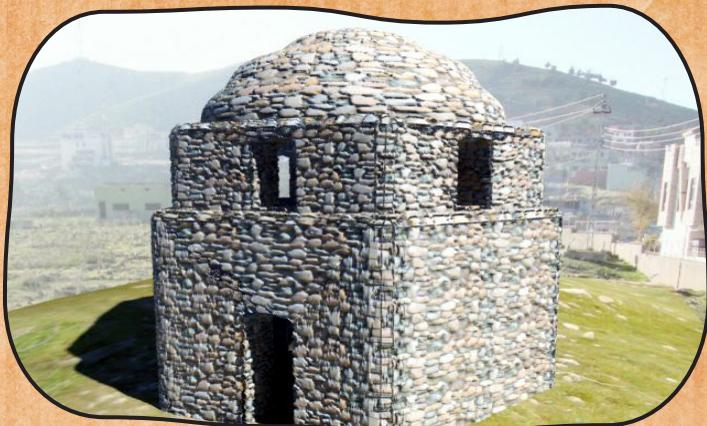
گومبەد نوکە يا جاوایه

کیلیبا سمری يا گورى

لایه‌کىن ژ نافدا ژ گومبەدى

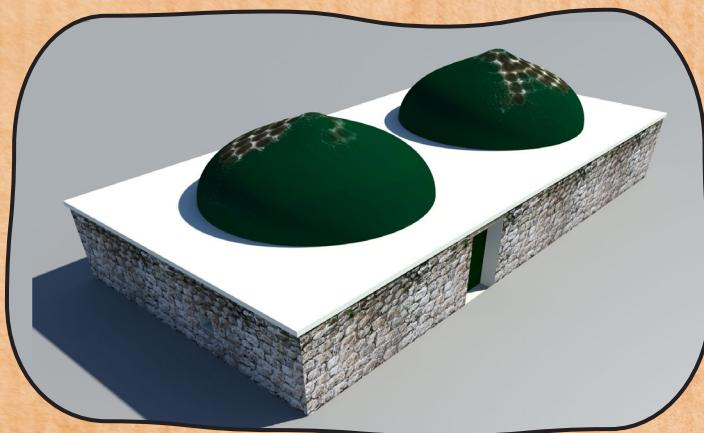

گومبەدا ئالیخان بەگىن ب
تەكىنچىكا سىن لايى.

گورى زىنوبىا كچا قوبىادى و هندەك
دبىزىن يى شىيخ يوسقىن زاخۇپى يە.

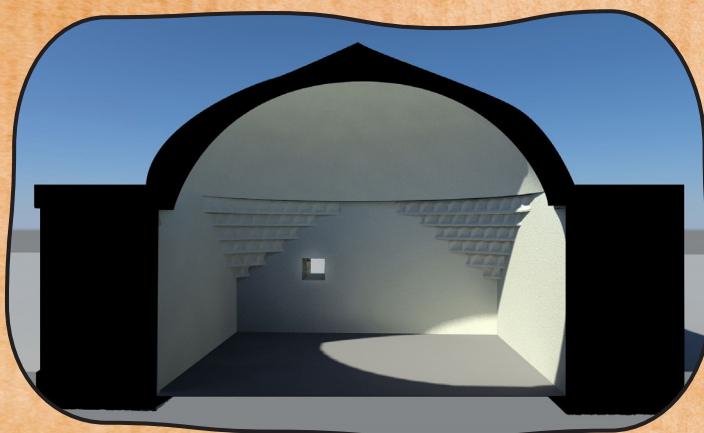

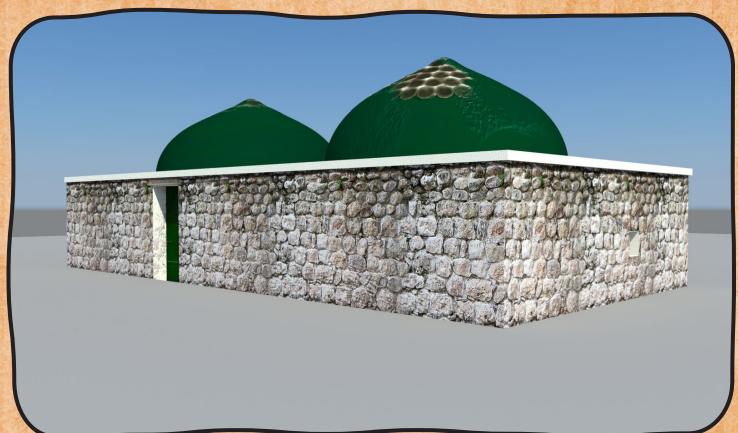
دېمەنەكىن سىن لايى بىن
زىدرۇھى گۈزمىبدى

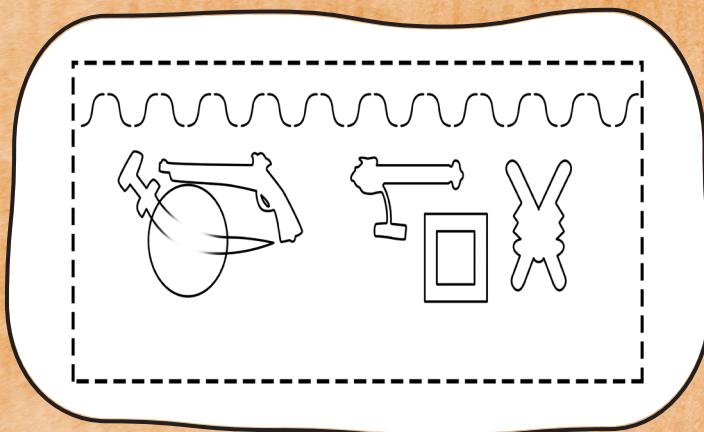
دېمەنە سىن لايى گۈزمىبدى

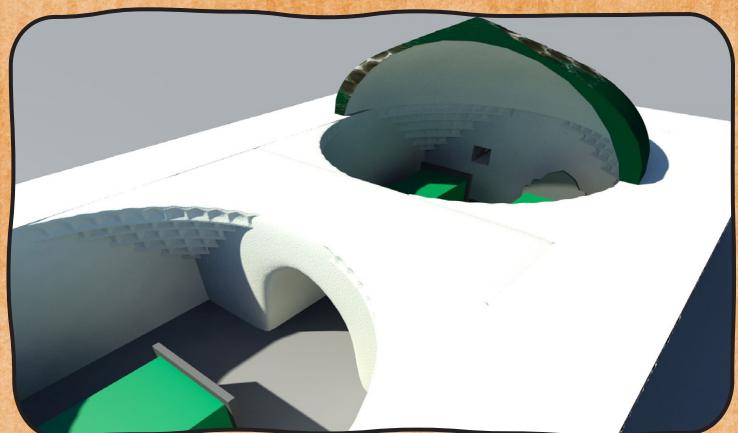
لايى ژ ناقدا بىن گۈزمىبدى
بىكارىئنانا سىستەمن سىن لايى

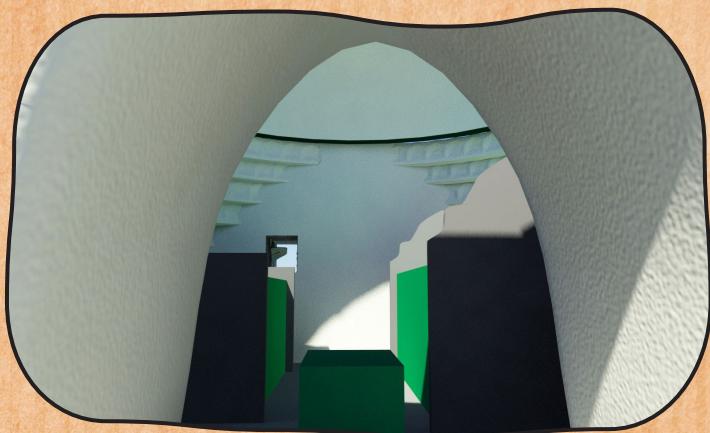
لايەكىن گۈزمىبدى

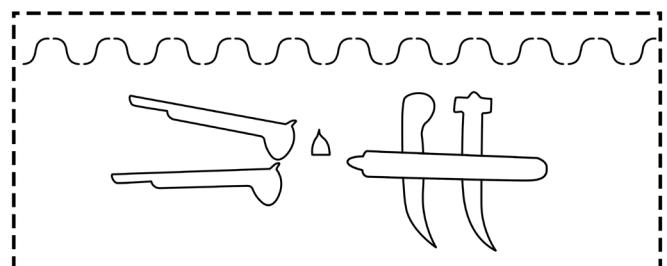
نمخش و نىيڭارىن دىكەقىنە
لايى ۋۇرىن گۈرى

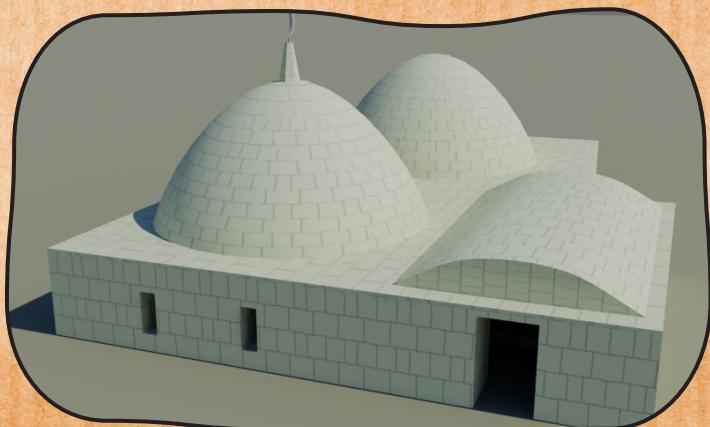
گۈرى شىخ عەلى ژ سەرقە
بىكارىئنانا تەككىنیكا سىن لايى

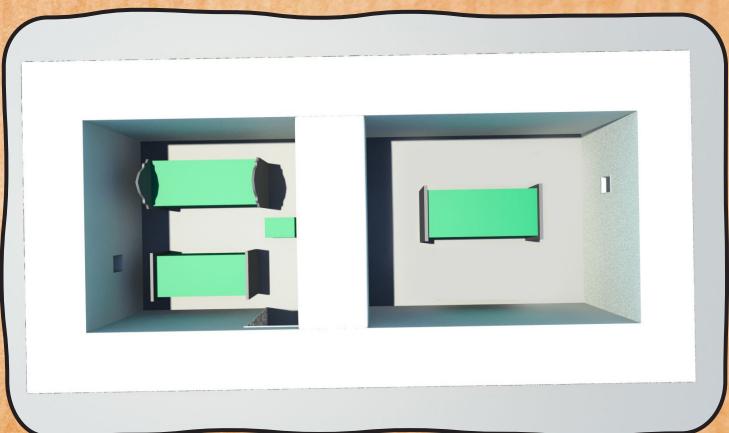
جهن گورى قوبادى و ڪجا وي
ب سيسىتمىن سىن لايى

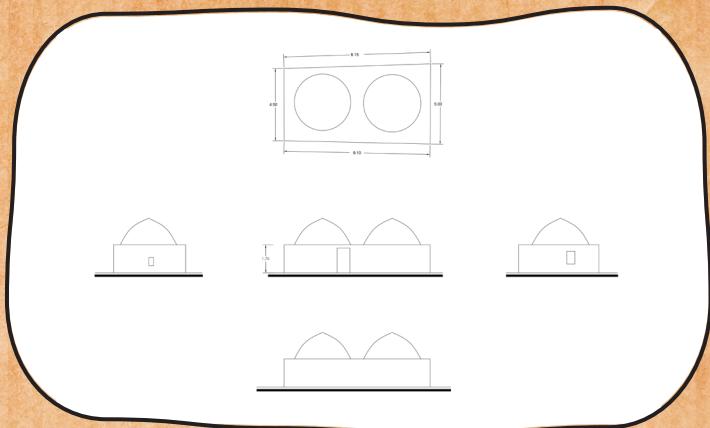
نهخش و نىشكارىن دىكەقىنه
لائىن زېرىن گورى

دېمەن سىن لائىن گۆمبىدەدا
يامەرنى يانەقشىبەندى

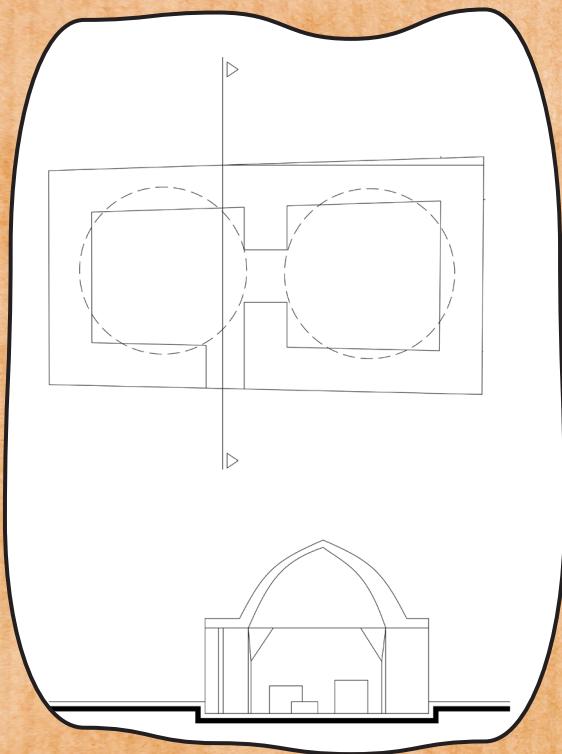
جهن گورى دناف گۆمبىدەدا

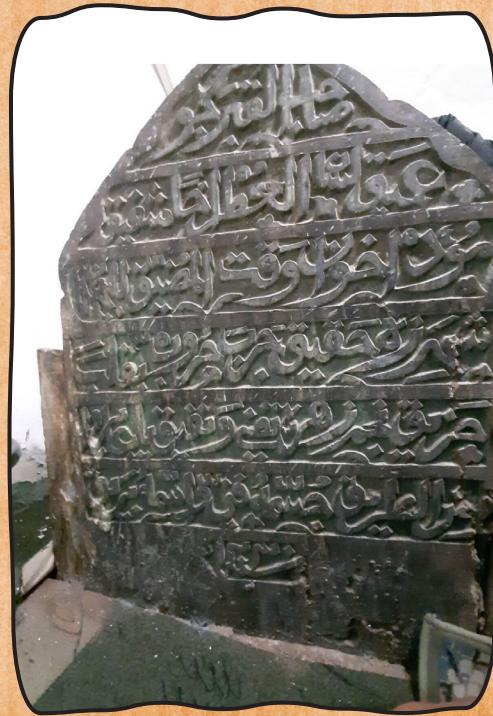
نهخشىن گۆمبىدە و پىشانىن وي

دېمەن سىن لائىن گۆمبىدە سولتان
حسىئەن ودىلى ل ئامىدىن

دېمەندەكىن ستوپىنى يىن گۈرمىبدى

كىلىيا خارى يى گۈرى

پروپریتیز:

١. المایی، اذور، الاکراد فی بهدینان، مطبعة هاوار، ط٣، (دهوك: ٢٠١١)، ص ٨٧.
٢. باقر، طه و سفر، فؤاد، المرشد الى مواطن الاثار والحضارة، بغداد، ١٩٦٢، ص ٥٥، و سمه حکه: هروري، درويش يوسف، نبذة عن تاريخ زاخو عبر العصور الاسلامية، مجلة دهوك، العدد ٢٦، نيسان ٢٠٠٥، ص ٢٠٥.
٣. المائی، المرجع نفسه، ص ٧٢.
٤. الدوسکی، کامیران عبدالصمد احمد، بهدینان في اواخر العهد العثماني (١٩١٤-١٨٧٦)، مؤسسة موكرياني للبحوث والنشر، مطبعة خاني، ط١، (أربيل: ٢٠٠٧)، ص ٢٨٢.
٥. المائی، المرجع السابق، ص ٧٣.
٦. ریکانی، هیرش کهمال، عەشیرەتىن بەھەدینان ١٩١٩-١٥١٤ زانەتىسىتەكى جوگرافى و گورىتەك ڏيرۆكَا وان، سەنتەرىن بىشكىچى بو ڦەکولىتەن مەرۆقايەتى، (دهوك: ٢٠١٩)، ل ٣٤٩-٣١٣.
٧. المائی، المرجع السابق، ص ٧٦.
٨. البديليسي، شرفخان، شرقنامه، الجزء الاول، نقله الى العربية: جميل بشدي روزينيانى، بغداد، ١٩٥٣، ص ١٦.
٩. رفوف، عماد عبد السلام، المعجم التاريخي لإمارة بهدینان، ص ١٤٥-١٤٤.
١٠. العمری، یاسین خيرالدین خطیب، غایة المرام في تاريخ محاسن بغداد دار السلام، بغداد: ١٩٦٨، ص ٩١-٨٨.
١١. رفوف، المعجم التاريخي لإمارة بهدینان، ص ١٦٢.
١٢. رفوف، المرجع نفسه، ص ١٦٤-١٦٣.
١٣. رفوف، عماد عبد السلام ومحمد امين، نزمين على، شواهد المقبرة السلطانية في العمادية دراسة تاريخية-اثرية، منشورات الاكاديمية الكردية، اربيل، ٢٠١١، ص ٢٣.
١٤. الباشا، حسن، موسوعة العمارة والاثار والفنون الزخرفية، القاهرة ، ١٩٩٩، ج ٣، ص ١٨٩-١٦٠: عطية، احمد ابراهيم، حماية وصيانة التراث الاثري، القاهرة، ٢٠٠٣، ص ٢٥٢-٢٣٤.
١٥. حميد، عبد العزيز وآخرون، الخط العربي، مطبع التعليم العالي، بغداد، ١٩٩١، ص ١٥١.
١٦. الالوسي، عادل، الخط العربي نشأته وتطوره، ط١، ص ١٣٨.
١٧. فياض، عبدالحفيظ والايوبي، ديانا، موسوعة الزخرفة الملونة، ٢٠٠٥، ص ١١-٢٦.
١٨. هردو ڦەکولەن.
١٩. السمعاني، ابو سعيد عبد الكريم بن محمد بن منصور، الانساب، دار الكتب العلمية، ط١، ج ٥، بيروت/لبنان، ١٩٩٨، ج ٥، ص ٦٤٥؛ ابن عساكر، ابو القاسم عليبن حسن الشافعي، تاريخ مدينة دمشق، دراسة وتحقيق، علي الشيري، دار الفكر، بيروت، ١٩٩٦، ج ٤١، ص ٢٢٩-٢٢٨؛ ابن العديم، کمال ابن ابو القاسم عمر بن احمد، بغية الطلب في تاريخ حلب، عنى بشره، علي سويم، مطبعة الجمعية التاريخية التركية، اتفاق، ١٩٧٦، ج ٢، ص ٨٩٨؛ الذہبی، شمس الدین محمد بن احمد عثمان، ميزان الاعتدال في نقد الرجال، تحقيق الشیخ علي محمد مهوص والشيخ عادل احمد عبد الموجود، دار الكتب العلمية، بيروت، ١٩٩٥، ج ٥، ص ١٣٨.

- العلمية، لبنان / بيروت، ج ٣، ص ١٢١؛ دوسلکی، ٤٤)، ص ٢٠١٣.
٢٨. ياسين، المرجع نفسه، ص ٤٥.
٢٩. فەكولىنەكە مەيدانى ٢٠١٩/١٢/٢٥.
٣٠. زكى، محمد حسن، فنون الإسلام، دار الرائد العرب، بيروت: ١٩٨١، ص ١٤٨؛ ياسين، كۆمبەدا میر عاليخان بەگى ل زاخۇ، ص ٣٠.
٣١. فەكولىنەكە مەيدانى ٢٠١٩/١٢/٢٥.
٣٢. رؤوف، المعجم التاريخي لإمارة بهدينان، ص ٢٨٠.
٣٣. عمادى، طارق باشا، عمادية اثار وتاريخ، لندن: ٢٠١٢، ص ١٠٠ وما بعدها.
٣٤. المايى، المرجع السابق، ص ٢١٩.
٣٥. المايى، المرجع نفسه، ص ٢٢٠.
٣٦. چاقىزىكەفتەن دەكەل (سعيد حجي صديق زاخوي) ٢٠١٩/١٢/٢٥.
٣٧. المايى، المرجع السابق، ص ٢٩٦-٢٩٧.
٣٨. چاقىزىكەفتەن دەكەل سكتان يوسفي ٢٠١٩/١٢/٢٥.
٣٩. فالىي، عبدالله خورشيد قادر، العمارة الإسلامية في العمادية وضواحيها حتى القرن الثاني عشر الهجري / الثامن عشر الميلادي دار سبىرىز للطباعة والنشر دهوك، ٢٠١٣، ص ١٥٧-١٥٢.
٤٠. وسەحکە: ياسين، كۆمبەدا میر عاليخان بەگى ل زاخۇ، ص ٤٠.
٤١. زاخوي، سعيد حاجي صديق، زاخو الماضي والحاضر، مطبعة خانى، ط ١، دهوك: ٢٠٠٩، ص ٢٤.
٤٢. هەردو فەكولەر.
٤٣. المراجع السابق، ص ١٥.
٤٤. ابن خلگان، ابى عباس شمس الدين احمد بن محمد بن ابى بکر، وفيات الاعيان، منشورات شريف الرضا، م ٣، قم / ايران، ص ٣٤٥؛ ديرەشى، سەعید، كەلھىن ئاقا، ز وشانىن دەزگەھى سېرىز، چايخانا وزارتىا بەرمىرىدى، دهوك، ٢٠٠٥، ص ١٧٩.
٤٥. عبد الشلال، جاسم، علماء قدمووا إلى الموصل من الكرد ومن كردستان، مديرية الطباعة والنشر في دهوك، مطبعة هاوار، (دهوك: ٢٠١٢)، ص ١٠٧.
٤٦. چاقىزىكەفتەن دەكەل سعيد حجي صديق زاخوي ل بازىزى ل زاخۇ، ٢٠١٩/١٢/٢٥.
٤٧. ديرەشى، كەلھىن ئاقا ، ص ١٨٣.
٤٨. ديرەشى، المرجع نفسه، ص ١٨٣-١٨٤.
٤٩. چاقىزىكەفتەن دەكەل (سعيد حجي صديق زاخوي) ٢٠١٩/١٢/٢٥.
٥٠. چاقىزىكەفتەن دەكەل (سعيد حجي صديق زاخوي) ٢٠١٩/١٢/٢٥.
٥١. هەردو فەكولەر.
٥٢. دهوك، چايخانا زانكوبىا دهوكىن، دهوك، ٢٠١١، ص ١٨٣.
٥٣. ديرەشى، شەجمەر شيخ نيسلامىن بسىرقە، ئىنسىكلوبىدىا پارتنەكەا دهوكىن، بەرگەن هەشتەن دهوك، ٢٠١٨، ص ٢٩، ديرەشى، سەعید، بەرىيەرەك ڈ دېرۈكىن، وشانىن زانكوبىا دهوكىن، چايخانا زانكوبىا دهوكىن، دهوك، ٢٠١١، ص ١٥١؛ يوسف، عبدالرقيب، شەجمەر شيخ نيسلامىن هەكارى، كۆنقارا دهوك، هەمار، دهوك، ٢٠٠٥، دهوك، ٢٠١٩/١٢/٢٥.
٥٤. فەكولىنەكە مەيدانى ٢٠١٩/١٢/٢٥ دەكەل هەر ئىلىك ڈ نەندىزىار اومىد هانى شەكرى و پىشەر سىنراحمد طيب.
٥٥. الھەستىانى، صالح شىخو، علماء الكرد وكورستان من القرن الاول المجرى الى الوفيات: ١٤٠٠/١٩٨٠، مديرية الطبع والنشر في دهوك، ص ٣٩.
٥٦. مطبعة هاوار دهوك، ٢٠١٢، ص ٣٠٦.
٥٧. الھەستىانى، المرجع نفسه، ص ٣٠٧.
٥٨. البغدادى، ابن النجار، ذيل تاريخ بغداد، دراسة وتحقيق: مصطفى عبد القادر عطا، دار الكتب ٢٠٥٣، ص ٢٢.
٥٩. غنيمة محمد عبد الرحيم، تاريخ الجامعات الاسلامية الكبيرى، دار الطباعة المغربية (تطوان، ١٩٥٣).
٦٠. ابن المستوفى، شرف الدين ابو البركات المبارك بن احمد الازيلي، تاريخ اربيل المسمى (باهاة البلد الخامل بمن ورده من الانامل)، تحقيق سامي بن سيد خناس الصفار، دار الرشيد (بغداد، ١٩٨٠)، ق، ص ٢٧٢؛ هروري، يوسف درويش، بلاد هكارى دراسة سياسية حضارية ١٣٣٦-٩٤٥، دار العربية للموسوعات، ط ١، بيروت، ٢٠٠٦، ص ٣٣٤.
٦١. السمعانى، المصدر السابق، ص ٤٦٥.
٦٢. ياسين، كۆنقارا ئىحسان، ئامىتىن و گۈندىن بسىرقە، ئىنسىكلوبىدىا پارتنەكەا دهوكىن، بەرگەن هەشتەن دهوك، ٢٠١٨، ص ٢٩، ديرەشى، سەعید، بەرىيەرەك ڈ دېرۈكىن، وشانىن زانكوبىا دهوكىن، چايخانا زانكوبىا دهوكىن، دهوك، ٢٠١١، ص ١٥١؛ يوسف، عبدالرقيب، شەجمەر شيخ نيسلامىن هەكارى، كۆنقارا دهوك، هەمار، دهوك، ٢٠٠٥، دهوك، ٢٠١٩/١٢/٢٥.
٦٣. الھەستىانى، صالح شىخو، علماء الكرد وكورستان من القرن الاول المجرى الى الوفيات: ١٤٠٠/١٩٨٠، مديرية الطبع والنشر في دهوك، ص ٣٠٦.
٦٤. چاقىزىكەفتەن دەكەل (سعيد حجي صديق زاخوي) ٢٠١٩/١٢/٢٥.
٦٥. ياسين، كۆنقارا ئىحسان و بىئن دى، كۆمبەدا میر عاليخان بەگى ل زاخۇ، چايخانا خانى، (دهوك: